ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مكتبة عبدالجليل توران
Abdulcelil Turan Kütüphanesi
www.uyghurweb.net

مۇخەممەسلەر

ئايدۇرىمىم نەزارى

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن: نەزارى مول ئىجادىي مىراسلىرى بىلەن كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىمىزدا ئۆزىگە خاس شۆھرەتلىك ئورۇن تۇتۇپ كەلگەن نامايەندىلىرىنىڭ بىرى. ئۇ 1776–يىلى قەشقەر شەھىرىنىڭ «بۇلاق بېشى» مەھەللىسىدە تۇغۇلۇپ، 1850 – يىلى ۋاپات بولغان.

نەزارى ئۆزىنىڭ بىر ئۆمۈر ئىجادىي پائالىيىتى داۋامىدا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى گۈلشىنىدە ئاجايىپ رەڭدار گۈللەرنى ئېچىلدۇردى. ئۇ نەۋائىنىڭ «خەمسە»چىلىك ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، «لەيلى ـ مەجنۇن»، «مەھزۇن ـ گۈلنىسا» ۋە (زىيائى بىلەن بىرلىكتە) «چاھار دەرۋىش»... قاتارلىق بىر قانچە يىرىك داستانلارنى ياراتتى. بۇ داستانلار نورۇزاخۇن كاتىب زىيائى ۋە تۇردۇش ئاخۇن غەربىي قاتارلىق ھەمنەپەس شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن بىللە «غەربىلار ھېكايائى» ناملىق توپلامغا مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن.

نەزارى كۈللىياتىنىڭ ھازىرغىچە مەلۇم بولۇپ كېلىۋاتقان بىرقانچە قول يازما نۇسخىسى بار. ئۇنىڭدىن بىزى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تارىخى موزېيىدا ساقلىنىۋاتقان №009 ئىنۋېنتار نومىرلىق قول يازما. يەنە بىرى، سوۋېت ئىتتىپاقى پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ شەرقشۇناسلىق ئىنىستىتوتى لېنىنگراد بۆلۈمى قول يازمىلار فوندىدا ساقلىنىۋاتقان نەزارى كۈللىياتى بولۇپ، ئۇنىڭ فورماتى 32 × 24 س. م. بۇ قول يازمىنىڭ باش ـ ئاخىرى تولۇق ۋە ياخشى ساقلانغان.

مەزكۇر قول يازما تەركىبىدىكى نەزارىنىڭ دىداكتىك ئەسىرى «زادۇن ـ نەجات» نىڭ ھاشىيەسىگە شائىرنىڭ 35 پارچە مۇخەممەسى كۆچۈرۈلگەن. جەمئىي 49 بەتنىڭ ھاشىيەسىگە كۆچۈرۈلگەن بۇ مۇخەممەسلەر 290 كوبلىت، 1450 مىسرانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

نەزارىنىڭ بۇ مۇخەممەسلىرى ئەلىشىر نەۋائى غەزەللىرىگە يېزىلغان تەخمىسلەردىن ئىبارەت بولۇپ، غەزەللەر «چاھار دىۋان» دىن مۇۋاپىق نىسبەتتە تاللاپ ئېلىنغان. مەسىلەن:

1 – دىۋان — «غەرايىبۇس - سىغەر» دىن 4 غەزەل؛
2 – دىۋان — «نەۋادىرۇش - شەباب» دىن 13 غەزەل؛
3 – دىۋان — «بەدايىئۇل - ۋەسەت» تىن 5 غەزەل؛
4 – دىۋان — «فەۋايىدۇل - كىبەر» دىن 12 غەزەل.①

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، نەزارى يۇقىرىقى غەزەللەرنى «چاھار دىۋان» نىڭ تۈزۈلۈش تەرتىپىگە ھۆرمەت قىلغان ئاساستا، چاغاتاي يېزىقىنىڭ ئېلىپبەسىدىكى

① «ع» قاپىيەلىك بىر غەزەلنىڭ قايسى دىۋانغا تەئەللۇقلىقى ھازىرچە ئېنىق بولمىغانلىقتىن يۇقىرىقى سانغا كىرگۈزۈلمىدى.

26 ھەرپنىڭ ھەر بىرى بىلەن قاپىيەلىنىدىغان غەزەللەرنى بىر-بىرلەپ تاللاپ ئالغان. آ، ب، ط، ھ ھەرپلىرى بىلەن قاپىيەلىنىدىغان غەزەللەردىن بولسا تەكرار تاللىغان ۋە ھەر بىر ھەرپ بىلەن قاپىيەلىنىدىغان غەزەلگە «ھۇرۇفمل آ»، «ھۇرۇفمل بە» دېگەنگە ئوخشاش مەۋزۇ قويۇپ چىققان.

تالانتلىق شائىر ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ ئەلىشىر نەۋائى غەزەللىرىگە تەخمىس يازغانلىقى، بىرىنچىدىن، ئۇنىڭ ئەلىشىر نەۋائى بىلەن بولغان ئەدەبىي ئالاقىسىنىڭ نەقەدەر قويۇقلىقى، ئۇستاز نەۋائىغا بولغان ھۆرمىتىنىڭ نەقەدەر چوڭقۇرلىقىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

ئىككىنچىدىن، نىزارىنىڭ ئېپىك شېئىرىيەتتىلا ئەمەس، بەلكى لىرىك شېئىرىيەتتىمۇ يۇقىرى ئىستېدات ئىگىسى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئەينى دەۋردە غەزەلىياتىنىڭمۇ بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

نىزارى ئەسەرلىرىنى يېغىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش ۋە نىزارى ئەسەرلىرىنىڭ تولۇق مۇكەممەل نۇسخىسىنى تۇرغۇزۇپ چىقىش خىزمىتىگە ياردەمسى بۇلار، دېگەن مەقسەتتە بۇ مۇخەممەسلەر نەشرىگە تەييارلاندى.

آ (ئا) ھەرپى

ساغەرۇ ۋەھدەت بىلە ئەيلەپ تەھارەت، ئابىدا،
قىل مۇھەببەت دەيردە پىرى مۇغانغە ئىقتىدا،
ئەيلەگىل باشىڭغە ئولدەم بادەپالادىن رەۋا،
ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل-كەئسى ئەنۋارۇل-ھۇدا،*
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ، جامدىن چىقتى سەدا.

سېپقارىپ ۋەھدەت مەيىن قىل ماسەۋەللاھنى ئەدەم،
دەپ نىدا چەككەي ھىدايەت پىرى چۈن ھەر سۇبھىدەم،
زەۋق بىرلە تىز قويغىل، ئەي كۆڭۈل، ئول يان قەدەم،
غەيرى نەقشىدىن كۆڭۈل جامىدە بولسە زەڭگى غەم،
يوقتۇر، ئەي ساقى، مەيى ۋەھدەت مەسەللىك غەمزەدا.

مەي گەدالىق ئەيلەبان بولمە كۆڭۈل سەرگەشتە ھال،
تۇتقۇسى ساقى ئەزەل ھەر سۇبھىدەم جامى ۋىسال،
ئۆزلۈكۈڭنى ئەيلەگىل ۋەھدەت مەيىگە پايىمال،
ئەي، خۇش ئول مەيكىم، ئاڭا زەرق ئولسە بىر سىنغان سەفال،
جام ئولۇر گىتسەمما جەمشىد، ئانى ئىچكەن گەدا.①

* 1-دىۋان — «غەرايىبۇس-سىغەر»دىن. آ (ئا) تەركىبىدىكى 1- غەزەل

① ئەسلى قول يازمىدا مۇشۇ مىسرا بىلەن ئۇنىڭ ئۇلىنىدىكى مىسرا ئالمىشىپ قالغان.

ئۆزىتىپ ئېلىندى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

گەر مۇيەسسەر بولسە ئول مەي، غەمدىن ئايرىلماق بولۇر،
نۇش ئېتىپ ئەھلى فەنا سىلكىگە قاتىلماق بولۇر،
ماسەۋەللاھ بارىنىڭ ئەشغالىدىن تىيماق بولۇر،
جام مەي گەر بۇيلەدۇر، ئول جام ئۇچۇن قىلماق بولۇر،
يۇز جەھان ھەر دەم نىسار، ئول مەي ئۇچۇن مىڭ جان فىدا.

كىم تەئەققۇل ئەھلى شەيدا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
تالىبى دىلخەستە ئەھيا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
چۇن نەۋا ئەھلىگە ئەفشا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
دەير ئارا ھۇش ئەھلى رەسۋا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
جامى مەي تۇتساڭ مەنى دىۋانەدىن قىل ئىبتىدا.

مەي ئىنايەت بولسە كىمگە دەيرى پىرىدىن ئەگەر،
ئۆزلۇكىن نابۇد ئېتىپ ھەم كۆڭلىدىن تاپماس خەبەر،
قالماغاي جانۇ دىلدا غەيرى نەقشىدىن ئەسەر،
ئاكى ئول مەيدىن كۆڭۈل جامىدا بولغاچ جىلۋەگەر،
چىھرەئى مەقسۇدى مەھۇ ئولغاي ھەم ئولدەم مائىدا.

قالسە بۇ ئالەم ئارا نەفسى ـ ھەۋا دام ئىچرەكىم،
ئاپماسە قۇربەت ھەرىمىن سۇبھ ئىلە شام ئىچرەكىم،
چىھرەئى مەقسۇدنى تاپقاي جامى گۇلفام ئىچرەكىم،
ۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكىم،
جامۇ مەي لەفزىن دېگەن بىر ئىسىم ئىلە قىلغاي ئەدا.

ساغەرۇ ۋەھدەتنى ئىچكەن ئۆزلۇكى نابۇد ئېرۇر،
ھۇش زايىل ئەيلەبان ئول دەيردە بىخۇد ئېرۇر،
ساغەرۇ سەھبا ھەمە ئىشق ئەھلىگە مەقسۇد ئېرۇر،
سەن گۇمان قىلغانىدىن ئۆزگە جامۇ مەي مەۋجۇد ئېرۇر،
بىلمەيمن نەفى ئەتمە بۇ مەيخانە ئەھلىن، زاھىدا.

سۇبھىدەم كەلگەي ئىدا ھەر تۇن فەلەك تاقىسىدىن،
پوق دەۋا غەمگە بۆلەك چۇن بادە تەرياقىسىدىن،
مەي گەدالىق قىل، نىزارى، دەير ئۇششاقىسىدىن،

ئەشنە لەب ئولمە نەۋائى، چۈن ئەزەل ساقىسىدىن،
ئىشرەبۇ يا ئەييۇھەل ـ ئەتشان كېلۇر ھەر دەم نىدا.

* *

دوستلار، يوقتۇر ۋەفا ئىمكانى بۇ دەۋران ئارا،
رەختىنى تارتاركى «كۇللى مەن ئەلەيھا فان»① ئارا،
چەككۈسى بادى ئەجەل جان نەقدىنى پىنھان ئارا،
يا رەب، ئول سائەتكى تۇشكەي ھەجر جىسمۇ جان ئارا،
سالغۇك ئايمنى فىراق ئول گەنج بۇ ۋەيران ئارا.*

مۇەسسىنى ئارزۇ ئەيلە ھىدايەت باغىنىك،
دەرددىنى دەفئ ئەت كۆڭۈلدىن يارى ئۇلفەت داغىنىك،
كوھكەن يەڭلىغ قىل ئۆزنى كىم مۇھەببەت تاغىنىك،
سەرسەر ئاھى بىر قۇيۇن قىلغاي بەدەن ئۇپراغىنىك،
جۇزۇى ـ جۇزۇىن بىر ـ بىر ئۇشبۇ گۇنبەزى گەردان ئارا.

چىھرەئى مەقسۇدغە غەفلەت پەردەسىنى ياپماغاي،
تەرك ئىتتىپ بارى جەھاننى ئاندا خۇررەم ئويناغاي،
دەھرى بىپايان ئارا ئاقىل ئىقامەت قىلماغاي،
ئۇيلە ساۋرۇلغاي ئەناسىر بىر تەرەفكىم، تاپماغاي
بىر ـ بىرىسىدىن نىشان بۇ ۋادىئى ھىرمان ئارا.

ئاقىبەت قىلغاي سېنى دەۋران فەنا كۇنجىدا ئەزل،
ئۇمرنى تۇتغىل غەنىمەت، ئەيلەگىل نەفسىڭگە ئەدل،
جان قۇشى پەرۋاز ئېتەر خاكى تېنىك تۇفراقغە ۋەسل،
جىسم تەركىبى پەرىشان ئولغاي ئول يەڭلىغكى ئەقل،
سوڭرە جەمئ ئولماقغە رۇخسەت بەرمەگەي ئىمكان ئارا.

كەئىبەئى مەقسەدكە ۋەھكىم، ئەزم ئېتەرگە يول يىراق،
كىم فەنا ۋادىيسىغە ھىممەت بىلەقويغىل ئاياق،
ئاخىرى ئادى فەنادىن يۈمرۇلۇر تاقو رەۋاق
جىسم ئىلە جان ئىچرە گەرچە تۇشكەي ئاشۇبى فىراق،
سالمە فۇرقەت ئىبتىلاسى جان بىلە ئىمان ئارا.

---

* 2 ـ دۋان — «ئەۋادرۇس ـ شەباب» دىن. T (ئا) ھەرپى تەركىبىدىكى 5 ـ غەزەل،

① «زىمىن ئۇستىدىكى ھەممە يوقىلىدۇ» ـ «قۇرئان كەرىم» 27 ـ پارە، سۈرە «رەھمان» 25 ـ ئايەتنىڭ ئەرجىمىسى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ۋايكىم، هالىمغه بۇ يول ئۆزره رەھبەر بولماساڭ،
بۇ مۇسافىر هالىغه مۇشكۈلكى شەفقەت قىلماساڭ،
بىر تەرەھھۇم ئەيلەبان جانىمغه فۇرقەت سالماساڭ،
جۇزۇي ـ جۇز ئايرىلسه بىر ـ بىردىن نې غەم گەل تۇتماساڭ،
لۇتف ئىتىپ يالغۇز مېنى ئول ۋادىئى ھىجران ئارا.

دەھرده تەۋل ئەمىلىكدىن [كىم] فەسادىم تۇتتى ئەۋج،
كىم ئەدۇۋۇي جان ماڭا، ئەي ۋايكىم، فەرزەند زەۋج،
قورشادى ددل شاھىنى جۇرمۇم سپاھى فەۋج ـ فەۋج،
ھەر نەچە تۇفانى ئىسيانىم چېكەر گەردۇنغه ئەۋج،
كىمسەگە نۇھ ئولسه كىشتىبان نې غەم تۇفان ئارا.

غەرق ئولۇپ گىردابى غەفلەتده كۆڭۈل، جان بىرله تەن،
بولدى گۇم بۇ بەھرىده گۇل پىرەھەن نازۇك بەدەن،
مىننەتىن جانىمغه قوي دوستۇڭنى، يارەب زۇلمىنەن،
ئول ھەبىمڭنى شەفىئىم قىلكى بولغاي يۇز تۇمەن،
نۇھ مۇھتاجى ئانىڭ بۇ بەھرى بىپايان ئارا.

ئىختىلات ئەتمەس ئۆزىن ئەھلى خىرەد ئەسر ئەھلىغه،
داغلار قويدى ئەجەل قەۋمى غىنا قەسر ئەھلىغه،
باد بەرگەي كىسرى تاقىدىن نىشان چەتر ئەھلىغه،
ئەي نەۋائى، جاننى تۇفراق ئەيلەگىل فەقر ئەھلىغه،
ئىستەسەڭ مەھشۇرلۇق ئول خەيلى ئالى شان ئارا.

* *

نې خۇشدۇر بولسه ئالتۇن جام ئىچىده قىرمىزى سەھبا،
ئەگەركىم تۇتسه ئول گۇل رەڭگى مەينى ساقىئى بەرنا،
مۇيەسسەر بولمادى بۇ ئارزۇدىن مىڭ ئەلەم پەيدا،
بىھى رەڭگىدەك ئولمىش دەرد ھىجرىڭدىن ماڭا سىيما،
دىماغىم ئىچره ھەر بىر تۇخمى يەڭلىغ دانەئى سەۋدا.

كۇھۇلەت گەردىده پىنھان بولۇپدۇر جىسم پەرۋەردىم،
خەزان فەسلىدەكى ئەشجارلاردەك فاش ئولۇپ زەئفىم،

* 3 ـ دىۋان ـــ «بەدايىئۇل ـــ ۋەسەت» دىن. T (ئا) ھەرپى. ئەركىمىدىكى 8 2 ـ غەزەل.

نەدامەت نۇنىدەك ھەلقە بولۇپ بۇ سەرۋىدەك قەددىم،
مۇزەللەت تۇپراغى سارىغ يۈزۈمدە باردۇر، ئانداغكىم
بىھىدە گەرد ئولتۇرغان مەسەللىك تۈك بولۇر پەيدا.

نېتەيكىم بۇ فەلەكتىن غەمدىن ئۆزگە بولمادى مەھرەم،
جەھان ئەيشىنى قىلماغلىقغە ھەرگىز قالمادى بەھرەم،
ۋىسالى مۇددەئاسىدا ۋۇجۇدۇمغە تاشىپ زەھرەم،
ئاقارتىپ ئىشق باشىمنى نىھان بولدى سارىغ چىھرەم،
مامۇق ئىچرە بىھىنى چىرماغان يەڭلىغ كىشى ئەمدا.

كۆزۈمدە ئەشكنىڭ ئۇممانلارى جارى ئېرۇر بى ۋەجھ،
سۆزۈمدە تەلبەلىكدىن ئىشق گۇفتارى ئېرۇر بى ۋەجھ،
ئۆزۈمدە ھەم كۆڭۈلدە ھەجر ئەفكارى ئېرۇر بى ۋەجھ،
يۈزۈمدە تىغ ھەجرىڭ زەخمى ھەر سارى ئېرۇر بى ۋەجھ
بىھىنى تىغ ئىلە چۈن قەتئ قىلماق رەسم ئەمەس قەتئا.

نەھىف ئولدى بەدەنكىم غەم بىلە ماتەم شىكەنجىدىن،
كى جان نەقدى چىقارغە ياۋۇشۇپ بۇ جىسىم خەنجىدىن،
دەرىغا، سۇد تاپماي ئۆتتى ئۇمرۇم دەھرى كۇنجىدىن،
يۈزۈم تۇفراغدەدور ھەردەم قورۇغان جىسىم رەنجىدىن،
بىھىغە سەرنىگۇنلىغ شاھ زەئفىدىن بولۇر گويا.

زەمانى بار ئىدىم بۇ باغ ئارا سەرۋى سىھى يەڭلىغ،
بەھار ئەييامىدا ئانداغ ئىدىم خاۋەر شەھى يەڭلىغ،
قەزا قىلدى مېنى ئەھلى فەنا خاكى رەھى يەڭلىغ،
بۇ گۇلشەن بىھبۇدى ئىستىگەن دائىم بىھى يەڭلىغ،
كىيىپ پەشمىنى تائەتغە قەدىن خەم ئاسرىماق ئەۋلا.

تاڭ ئېرمەس، ئەي كۆڭۈل، ئول يار [ساڭا كىم] قىلسە دىل جويلۇق،
ئىنايەت چىھرەسىنى كۆرگۈزۈپ قىلسە كۆڭۈلنى توق،
نىزارىنى نەۋا ئەھلى ئۆزىگە ئەيلىسە ياۋۇق،
نەۋائى گەر قۇياش نارەنجىدىن بىھراق كۆرەر، تاڭ يوق،
بىھىكىم لۇتف قىلمىش مەھد ئۇليا ئەسمەتۇد-دۇنيا.

* *

ۋۇجۇدۇم ئۆرتەنىپدۇر، ئاھكىم ھىجران شەرارىندا،
گۇداز ئەتمىش فەلەك مەن خەستەنى چۈن ئىشق نارىندا،

4* - دىۋان — T (ئا) ھەرپى قەركىبىدىكى 25 - غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

جەفادىن ئۆزگە بىر بەھبۇدلۇق يوق چەرخ كاربندا،
بىر ئاي ئۆتتى مەنى مەھزۇنغە بىر ئاي ئىنتىزاربندا،*
كۈنى كۆڭلۈم ئېرۇر ھۇشىندا نې ھۇشۇم قەراربندا.

جەمالى يارنى كۆرمەك ھەۋەس كۆڭلۈم ھەۋاسىندا،
ھەمىشە ئارزۇ ئەيلەپ مۇھەببەت ماجەراسىندا،
ۋىسالى بەزمىنى ئىزدەپ يۈرۈرمەن ئىلتىماسىندا،
ئىچىم ۋۇرقەت بەلاسىندا، تاشىم ھەجر ئىبتىلاسىندا،
ئۆزۈم ئىشق ئىزتىرابىندا، تەنىم شەۋق① ئىزتىراربندا.

ۋۇجۇدۇم رەختى بەرباد ئولدى ئەشكىدىنكى سەل قوپقاچ،
خەزان بولدى بەھارىم نى قىلاي، بادى ئەجەل قوپقاچ،
تاپالماي يار ۋەسلىن مەسكىنمىدىن بىمەھەل قوپقاچ،
يۈزۈڭ ھەجرىدە تۇفراغ ئولدۇم، ئول يەڭلىكى يەل قوپقاچ،
قۇياش چىقسا پەددار ئولماغاي جىسمىم غۇبارىندا.

سەنا كۇيۇڭكى شەۋقۇڭدىن گۈلستان ئىچرە بۇلبۇللار،
مۇھەببا بولدى دەرگاھىڭدا مەن يەڭلىغ نەچە قۇللار،
ۋىسالىڭ ئارزۇسىدا مۇھەببەتتىن ئىچىپ مۇللار،
يۈزۈڭ مەيدىنكى گۈل ـ گۈل بولدى، يوق جەننەتتە ئول گۈللار،
كى بىر ـ بىر ئاچىلىپدۇر ئالەمۇ ھۇسنۇڭ بەھاربندا.

گۈلستانى جەھاندا گۈنە ـ گۈنە گۈللار ئاچىلمىش،
سېنىڭ ھۇسنۇڭ بىلە ئالەم مۇزەييەن بولغانمن بىلمىش،
بەھار ئەييامىدا گەردۇن جەھاننى رەڭ ـ بەرەڭ قىلمىش،
دېگەيكىم: بوستان ئەفرۇز ئىچىندە تۇخمى ساچىلمىش،
بىرەۋكىم خارلار كۆرسە ئۇزارىڭ لالەزاربندا.

سەدەف ئاغزىدىغە نەيسان قەترەسى چۈنكىم ئۆزىن سالغاي،
نەچە مۇددەت تەۋەققۇف بىرلە دۇرلۇق شەۋكەتىن ئالغاي،
فەلەككىم ئىبتىبار ئەيلەپ جەھان بازاربغە سالغاي،
تىشىڭ شەۋقىدە غەلتانلىغ ئارا يۈز كۇشەدە② قالغاي،
ئەگەر ئىنجۇ ئۆزىن سالسە دۇرى ئەشكىم قەتاربندا.

* 4ـ دىۋان ــ «فەۋايىدۇل ـ كىبەر» دىن. آ(ئا) ھەرپى تەركىبىدىكى 25 ـ غەزەل.
① قول يازمىدا «ئىشق» دەپ يېزىلمىپ قالغان.
② ئەسلى قول يازمىدا «بىلە بىر كۇشەدە» دەپ يېزىلمىپ قالغان.

قانى ئول قاسددكم يار ۋەسلىددن نمشان بەرگەي،
ماڭا ھەر مۇجده ئايتسپگو پميا جانۇ جەھان بەرگەي،
كۆڭۈلگە بىر زەمان ھىجران بەلاسددن ئەمان بەرگەي،
مەيى ۋەسلىڭ قانىكم نەشئەسى جسممغە جان بەرگەي،
بۇ يەڭلىغكم ئۇلۇم ھالىدا، مەن ھەجرىڭ خۇمارىندا.

فەنا ۋادىسىدا بۇ زار ھەيران زەررەئى خەسدۇر،
ئەزەلده ھەرنە تەقددر ئەيلەگەن بولسە ئاڭا بەسدۇر،
فىراق ئوتىغە كۆيگەن بىرلە ئاشق ناله قىلمەسدۇر،
مېنىڭ يا دوستىنىڭ جۇرمى دېمەكىم ئمشقىم ئېرمەسدۇر،
مېنىڭ ھەم ئمختىيارىمدا، ئانىڭ ھەم ئمختىيارىندا.

چمقبان شەھسەۋارىم يولىغە ھەردەم قاراي كەلسە،
فىراقىم تۆنلەرىنى ياروتوپ خۇرشىد نەماي كەلسە،
نمسار ئەتمەككە جان ئاۋوچغە ئالىسپ ئالدىراي كەلسە،
قۇياش چمققاندەك ئولغاي تىيرە تۇن ئمچرە ئول ئاي كەلسە،
نەۋائىنىڭ فىراق ئمچرە قارارغان روزگارىندا.

* *

قەسر جاھىڭغە بەنا ئەيلەمەگىل سىيمۇ زەھەب،
تۆكۈلۈر سۇبھى فەلەڭ قەسرىددن ئانداغ كەۋكەب،
جانىڭە نمش ئۇرار دەھرى سۇروۇدى ئەقرەب،
دەھرى باغى ئارا كۆپ ئمستەمەگىل ئەيشۇ تەرەب،
كىم گۇلى شۇئلەئى غەم غۇنچەسدۇر خار تەئەب.*

دەھر ئارايىشىنى ئاقىل ئمسەڭ سۇد دېمە،
ئەيش راھەتلەرىنى غەيرى زىيان بۇد دېمە،
گۇلى رەيھانلارىنى شاھىدۇ مەشھۇد دېمە،
سۇنبۇلى رىشتەلەرىن رىشتەئى مەقسۇد ① دېمە،
كىم كۆڭۈللەر قۇشى دامىغە ئېرۇر بارچە سەبەب.

زىندەلىك ئۇشبۇ جەھان ئمچرە ئاغىر ئۇيقۇ ئېرۇر،
تۆشتە كۆرگەن كەبى ئالەم ئمشى بىر كۆلكۇ ئېرۇر،
ئاتەشۇ خاكۇ ھەۋا بىرلە بەھاسى سۇ ئېرۇر،

---

* 2 – دىۋان — «نەۋادىروش – شەباب» دىن.«ب» ھەرپى تەركىبىدىكى 1– غەزەل.

① «مەقسۇد» دېگەن سۆز بۇ «چاھار دىۋان» نىڭ يەنە بىر قول يازمىسىدا «مەقبۇل» دەب ئېلىنغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئاربنى ئەچرە ئۇشاق تاشى ئەگەر ئىنجۇ ئېرۇر،
زاھىرى ئۇمرۇڭ ئۇچۇن دانەئى سۇ تاپتى لەقەب.

ئەي كۆڭۈل، باغلاكى مەقسەد ھەرەمگە ئېھرام،
ئۆزنى مەست ئەيلە چۇ ۋەھدەت مەيىدىن تارتىپ جام،
بۇ فەنا مەنزىلىدە چۇنكى كىشى تاپماس كام،
ئاڭا زىرەك قۇش ئانىكىم كۆرۈبان مۇنداق دام ①،
بولماغاي تىگرەسىدە ئابۇخورەد دانە تەلەب.

خىرەد ئەھلى بۇ جەھان زىيىنى ھەۋەس ئەيلەمەگەي،
فانى ئارايىشىنى ئۆزىگە بەس ئەيلەمەگەي،
كىم كۆڭۈل قۇشىغە ئالەمنى قەفەس ئەيلەمەگەي،
دانەسىن ھاسىل ئىتتىپ فەزلە نەھەس ئەيلەمەگەي،
باغى سەھىنىنى رىئايەت قىلىبان تەركى ئەدەب.

تاشلاپ ئۆزلۈكنى تاپماڭ يار ھەرىمىدە ئەخەس،
كىم فەنا جامىنى ئىچمەككە دەلىل ئولدى نەس،
خاسلار سىلكىدە قىلماڭ چۇ كۆڭۈلنى مەنفەس،
تا بولۇپ دامىغە مەھكەم تاپائالماي مەخلەس،
ئورۇلۇپ تەلپۈنىبان ئەيلەمەگەي شورۇ شەئەب.

چۇن كۆڭۈل چەشمەسى ئەئما بۇ كۇھەن تارەم ئارا،
دەھر ئاشۇبى ئەلالا سالىبان ئادەم ئارا،
مۇيە ئەندۇھ بىلە قالدى نىزارى غەم ئارا،
چۇن نەۋائى كۆزى باغلىق قۇش ئېرۇر ئالەم ئارا،
بۇ چەمەندىن ئاڭا ئۇچماقنى نەسىب ئەت، يارەب.

ت ھەرپى

ئۆزۈڭنى دەھر فەرىبغە ئەيلەدىڭ ئۇلفەت،
بۇ زال شۇئبەدەسى ساڭا كۆرگۈزۈپ رەغبەت،
قىلىپ غۇرۇر سىپەھرى ھەۋاسىدە ئىشرەت،
يىگىتلىكىڭدە قارىلارغە قىلمادىڭ خىزمەت،*
قارىلىقىڭدا يىگىتلەرگە بەرمەگىل زەخمەت.

① ئەسلى نۇسخىدا بۇ سۆز «بۇيلە مەقام» دەپ ئېلىنغان.
* 4 – دىۋان ــ «فەۋائىدۇل ـ كىبەر» دىن. «ت» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.

بۇ دەھر فانى ئارا ئۇمرنى غەنىمەت تۇت،
قاچىپ جەھان ئىلىدىن بەلكى جايى خىلۋەت تۇت،
كى يار يادىنى قىلماقنى جانغە مىننەت تۇت،
قارىلىق ئىستەر ئىسەك قارىلارغە ھۇرمەت تۇت،
قارىدىك ئىپرسە يىگىتلەردىن ئىستەمە سۇھبەت.

باھار گۇللارى بولدى خەزان كۆڭلىدە بىم،
فەنا يەلدىن ئىپسىپ ئۇمر گۇلشەنگە نەسىم،
شەبابلىق كېتىبان غەم بىلە ئىگىلدى قەدىم،
قارى قىزارسە ئىچىپ بادە باردۇر، ئانداغكىم،
يۇزىگە غازە بىلە زال ئەيلەگەي ھۇمرەت.

ئۇ ياقتى ئۇمر قۇياشى، نېتەيكى، قالمادى ئەرك،
مەشام جانغە يېتىپ ھەر زەمان چۇ بۇيى مەرك،
جەھان سۇرۇرى زەمانىنى دىلغە ئەيلەمە دەرك،
قۇرۇق يەغاچغە ئىپرۇر باغلاماق شۇگۇفەئى بەرك،
قارىكى ئىستەسە كىيمەك قىزىل، ياشىل خىلئەت.

جەھان ئۇمىدى قىلۇر ھەر زەمان كۆڭۈلنى يارا،
كى رىغئەت ئىستەگەن ئەل سۇبھى ـ شام مىھنەت ئارا،
نىشانە بەردى فەنادىن بۇ چەرخى كۇھنە سارا،
چۇ ھۇشكىن ئەيلەدى كافۇر كەلگەي ئاقۇ قارا،
ئەگەر تىلەر ئىسە كافۇر مۇشك ئىلە زىنىنەت.

كىشى جەھان ئىلىمدە ئانچە ئىبئىتبار ئولسە،
ئەزىز ئولدى نې سۇد، ئەگەرچە خار ئولسە،
خەزان بولۇر چۇ گۇلى ئومر بىشۇمار ئولسە،
قارىغە تۆۋبەۋۇ تائەت كېرەك شىئار ئولسە،
ئۆزىن يىگىت ياساسەر ئەيلەر ئۆزىگە تۆھمەت.

جەۋانلىقىك ئۆتۈبان قالمادى چۇ قۇتى بەدەن،
ۋۇجۇد قالىمىغە زىيرخاك بولدى ۋەتەن،
قىل ئەمدى ئۆزگە، ئايا، تووبە پەردەسىنى كەفەن،
يىگىتلىكىڭدە ئەگەر تۆۋبە ئەيلەسەك ئەرسەن،
قارىدىك ئىپرسە نې قىلغۇك كى قىلماغۇك تائەت.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بەقانى ئىستەگەن ئەل چەرخ زالىنى دېمەدى،
جەھان ئەرۇسى بىلە ئولكى سۇھبەت ئەيلەمەدى،
چۇ يار يادىنى قىلدىكى، غەيرىنى دېمەدى،
سەئادەت ئەھلى ئىدى ئول يىگىتكى، ئەيلەمەدى
يۈزىنى دۇت بىلە تىيرە شۇئلەئى شەھۋەت.

زەمانە ئەھلى بىلە قىلسە خاھىش ئانداغدۇر،
كى نىش يەتكۇسى جانغە گۇدازىش ئانداغدۇر،
زەئىف تەنغە ھەۋەس بەرسە تابىش ئانداغدۇر،
قارىغە شەھۋەت ئەگەر بەرسە خارىش ئانداغدۇر،
كى كۆرگەزۇر قارىغان چىزكى ھىككەسى سەبقەت ①.

كىشىنى قويمادى ئۆز ھالىغە بۇ دەۋرى فەلەك،
كى قىلدى ئاقىبەت ئول جۇزۋى - جۇزۋىنى مۇنفەك،
ئەگەر ھەياتى ئەبەد لازىم ئولسە بادە كېرەك،
ئۆزۈڭنى مۇغبەچەئى دەيرى پىر جانىبى چەك،
تۇتار ئىسەڭ قارى ياخۇد قارى بىلە سۇھبەت.

بەشەر ۋۇجۇدىدا مۇستەۋلى بولدى جۇرم شىگەرف،
نېتەيكى ئۇزرى دېمەكلىككە تىلدا قالمادىكى ھەرف،
نىزارى قالىبى ئىسيان مەيىگە بولدى زەرف،
نەۋائى ئەيلەدى ئۇمرىن فەساد بىرلەن سەرف،
ئەگەرچە بەردى ئۆزىگە سەلاھ ئىلە شۇھرەت.

ث (سە) ھەرپى

جەھان زىيبىغە، ئەي كۆڭۈل، بولمە ۋارىس،
ۋۇجۇدۇڭ فەنا دەيرى ئىچرە مەنابىس،
بولۇپ جانغە مۇستەۋلى يەۋمۇل - ئەسائىس،
زەمانە ئېرۇر چۈن مەھەللى ھەۋادىس،*
زەمانە كېرەك بولماساڭ ئاندا ماكىس.

① بۇ سۆز «چاھار دىۋان» نىڭ يەنە بىر قول يازمىسىدا «ھىككەئى شەنئەت» دېيىلگەن.

* 2 - دىۋان — «نەۋادىرۇش شەباب» دىن. ث (سە) ھەرپى تەركىبىدىكى 3 - غەزەل.

بۇ دۇنيا ئەرۋسى ئەمەس بىزگە مىراس،
قەزا قىلغۇسىدۇر ۋۇجۇدۇڭنى ئىشكاس،
قىلۇر تەننى ئاخىر تۇراب ئىچرە ئىنئاس،
چۇ ئەل قەسرىنى ئەيلەمە ئاندا ئىھداس،
كى ھەر لەھزە بولغاي ئۇكۇش فىتنە ھادىس.

چۇ بارماقغە ئاندا، نېتەي قول قۇرۇقدۇر،
كۆڭۈل ئىچرە دەردۇ ئەلەم ـ غەم ئۇزۇقدۇر،
مۇنى بىل، قەدىڭ يايمغە ئۇمر ئوقدۇر،
چىقارمە بۇ ۋەيرانەدىن چارە يوقدۇر،
گەر ئادەم ۋە گەر نۇھ ۋە گەر سام، يافەس.

ئەگەر بولسە قەسد فەلەكدە مەقامىڭ،
ۋەفاسىز جەھان گۈلشەنىدە خىرامىڭ،
ئۇلۇس خەيلىدە بولسە نافىز كەلامىڭ،
بولۇر تىيرە كۆزگۈڭ، تۇلا زەھر جامىڭ،
تۇتايكىم، بول ئىسكەندەرۇ جەمگە سالىس.

بول ئەيكىم، ئەمەل تۇخمىن ئەكمەككە ھاردىس،
بولۇپ ئاندا ئالغىل ھوسۇلغە ۋاردىس،
كۆڭۈل دامەنىن ئەيلەمە ئاندا لاۋدىس،
جەھان شۇغلە ساري تەلەپ قىلمە بائىس①
ئانىڭ تەركىنى توتقالى ئىستە بائىس.

ئەدەم سەرسەرىدىن گۈلى ئۇمرى سولغاي،
ئەجەل ساقىسى ئىلكىدە جامى تولغاي،
قاچانكىم ۋەفا ئەھلى غەمدىن قۇتۇلغاي،
فەنا خانەقاھى ئارا سابىت ② ئولغاي،
يوق ئولكىم بەقا دەرسگاھىدا باھىس.

چۇ ئەھلى ۋەفانى قىلىپ چەرخ پامال،
ئەلىغدەك قەدىنى قىلىپ ئاخىرى دال،

① بۇ يەردىكى «بائىس» سۆزى «چاھار دىۋان» نىڭ باشقا ئىككى قول يازمىسىدا «مۇجىب» دەپ ئېلىنغان.

② بۇ يەردىكى «ئابىت» (سابىت) سۆزى «چاھار دىۋان» نىڭ باشقا ئىككى قول يازما نۇسخىسىدا «صامىت» (سامىت) دەپ ئېلىنغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نىزارى نەدامەت بەيابانىدا قال،
نەۋائىيۇ ئەل ① خىرمەنى ئىچرە دەم سال،
كى بولماق كېرەكمەس بۇ مەزرەئدە ۋاريس.

ج (جىم) ھەرپى

چۇ كىش قەيىدىدىن ئۆت، قىلمە ئارزۇيى نۇسەج،
فەنا رەقىبى ئەقىبىڭدە جانغە ئەيلەدى سەج،
ئەلايىق ئەيلە ئايا، ئۆزگە قىلمە يولنى ئەۋەج،
بىرەۋكى دەھر مۇزىقىدىن ئەيلەگەي مەخرەج، *
فەناۋۇ فەقر تەرىقى ئىرۇر ئاڭا مەنھەج.

كېچىپ بۇ فانى جەھاندىن ھەمىشە زار ئىلە بول،
كۆڭۈلنى ئۇزگىلۇ ئەي يار، ئىنتىزار ئىلە بول،
ئۇمىد قىبلەسىدە فىكر بىشۇمار ئىلە بول،
نې كەئبە شەۋقىدە سەن دەير ئىچىدە يار ئىلە بول،
بەساكى ئوغرىلىق ئەتكەي تەۋاف ۋەقتىدە ھەج.

تەغافۇل ئۇيقۇسىدە ئۆزنى ئۇشلادىڭ خۇفتە،
ۋۇجۇدۇڭ ئەيلەدىڭ ئىسيان مەيمگە ئالۇفتە،
كۆڭۈل ئۆيىنى جەھالەت بىرلە ئەيلەدىڭ سۇفتە،
رىيازەت ئەيلەمەسۇن روزىگارىڭ ئاشۇفتە،
ئەدايى فەرزى سۇنەم قىل، ئۆزۈڭگە قىلمە ھەرەج.

بىل ئەمدى بولدى تۇنۇڭ [كى] خىرە بولدى كۆز،
خىجالەت ئىچرەنىدىن ئۇزرى دەركە قالمادى سۆز،
كى جۇرمدىن يەنە ئۇستۇن باقارغە قالمادى يۈز،
نەماز ئەداسىغە قىلغىن كۆڭۈلنى تەكرىغە تۇز،
كۆڭۈل تۇز ئولسە ئەمەس باك، بولسە قەلبىڭ ② كەچ.

① بۇ يەردىكى «ئەل» سوزى دۇاننىڭ باشقا نۇسخىلىرىدا «نەۋائى ئەمەل» دەپ ئېلىنغان.

* 4 – دىۋان — «فەۋايىدۇل – كىبەر» دىن «ج» ھەرپى تەركىبىدىكى 2 – غەزەل.

② بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «قىبلە» دەپ يېزىلىپ قالغان.

ۋۇجۇد خاكىدا كىمدۇركى ئول ئەلىل ئىرمەس،
كى قايسى جانكى ئەجەل تىغىدا قەتىل ئىرمەس،
شەرەى مەقامىدا سىدق ئەھلى ئول زەلىل ئىرمەس،
سۆزۈڭ چىن ئولسە ئاڭا ھاجەتى دەلىل ئىرمەس،
قۇياشنى ئولكى يارۇغ دەر كىرەك ئاڭا نې ھەجەج.

نەگەلسە باشقە جەھاندىن، قىلىڭ ئىتائەت ئاڭا،
نې غەمكى ئول كىشىگە تەرك قىلسە مۇندە ساڭا،
ۋۇجۇدۇڭ ئولدى جەھاندا ئەلەم بىلە ئەھيا،
چۇ ھەق دېدىكى: «مەئەل ئۇسرى يۇسرى» مۇجدە ساڭا،
نې شىددەت ئولسە ئەيان قىل تەلەب سۇكىچە فەرەج.

كۆڭۈلگە ئەيلەمەگىل مۇندا غەيرىنى مەھبۇب،
كى راغىب ئولمە، ئەمەستۇر جەھان ئىلى مەرغۇب،
نىزارى، ئۆزگە بىر ئەھباب ئەيلەگىل مەنسۇب،
نەۋائى ئىستە مۇزاھىردا چىھرەئى مەتلۇب،
ئەرەبو گەر چىغاتاي يوقسە تۇركىمەنۇ خەلەج.

ح (ھە) ھەرپى

ئابنۇس تەختى ئۆزە ئولتۇردى ھەر تۇن شاھ سۇبھ،
يارلىغ قىلدى، دېگىل گۇلباڭگى «ئىللەللاھ» سۇبھ،
شاد بولغىل ئەي نىياز ئەھلى ئاچۇق دەرگاھ سۇبھ،
ئەختەرىن ئەشك ئەتتىمىۇ ساۋۇغ نەفەسنى ئاھ، سۇبھ، *
بولدى گويا شام ھەجرىم ھالىدىن ئاگاھ، سۇبھ.

مىندى بوز ئەشھەبكە ھەر تۇن، ئۆزنى چالاك ئەيلەدى،
شام زۇلمەت قايغۇسىدىن جىسمىنى پاك ئەيلەدى،
تالىبۇ دىلخەستەلەر چەشمىنى نەمناك ئەيلەدى،
غەم تۇنى مۇھلىك غەمىم ئاڭلاپ ياقا چاك ئەيلەدى،
تاڭ يەلىدىن ھەر نەفەس ھالىمغە تارتىپ ئاھ، سۇبھ.

يەتمەدىم مەقسەد ھەرىمى ئىچرە، ۋەھكىم، كامىمە،
تولدۇرۇپ بۇ چەرخ زالىم غەم ئاغۇسىن جامىمە،

* 2 – دىۋان — «نەۋادىرۇش شەباب» دىن. «ح» ھەرپى تەركىبىدىكى 4 – غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كەچتى تۈن قايغۇ بىلە ئەندوھ ئىلە ئەيياممە،
تىيرە ھىجراندىن چۇ يوقتۇر فەرق سۇبھۇ شامىمە،
خاھى شام ئولسۇن قارارغان روزگارىم خاھ سۇبھە.

ئۆزلۈكۈمدىن بۇ فەنا ۋادىسىدا تاپمان خەبەر،
كىم نەدامەت ئوتىدا قالماي ۋۇجۇدۇمدىن ئەسەر،
ئاشقى بىچارەغە نې شام بولغاي، نې سەھەر،
دۇدى ئاھىمدىن قارارغان ھەجر شامىدىن بەتەر،
ئولسە ھىجران قەتئىدە ھەر كۈن ماڭا ھەمراھ سۇبھە.

ئاھكىم، ھىجران تۈنى غەم بىرلە بولدۇم تەۋئەمان،
جان قۇشى بولدى ئەلەم بىرلە گىرىفتارى جەھان،
شام دەيجۇر ئىچرە، ۋاھ، شەبنەم كەبى ئەشكىم رەۋان،
تىيرە شامىم دەفئ قىلدى مىھر زاھىر ئەيلەبان،
ياخشى باردى مىھرىبانلىغلاردا شەيئۇللاھ، سۇبھە.

دەھر فانى ئىچرە، ئەيكىم، بادەئى غەم ئىچكەسەن،
نۇش ئىتىپ غەفلەت مەيىن ئاندافكى ھەر دەم ئىچكەبشەن،
ئەي خىرەد ئەھلى، جەھان جامىنى سەن كەم ئىچكەسەن،
خۇشدۇرۇر جامى سەبۇھ، ئەي شەيخ، سەن ھەم ئىچكەسەن،
تۇتسە مەي بىر مىھرى يۇز ساقي بولۇپ چۇن ماھ سۇبھە.

بى ۋەفا ئالەم ئۇمۇرىغە تاپمىسەن ئىقتىباس،
ئەيشۇ راھەتنى بىرىپ ئاخىركى كۆرگۈزگەي قىساس،
قىلمادىك، ئەيكىم، ئۆزۈڭنى يار يادى بىرلە خاس،
غەم تۈنى كۆھى بەلاسىدىن مەگەر بولمىش خەلاس،
كىم سېنىك ئۇيقۇڭدا خەندان بولماسۇن ناگاھ سۇبھە.

دەھر بى بۇنياد ئۆيىنىك ھاسىلىغە غەم يىسەك،
ئىش ئەمەس گەر سىفلى ھىممەت بۇ جەھاندىن سۆز دىسەك،
خۇشدۇرۇر بۇ دەيرى فانى زىيبى تەركىن ئەيلەسەك،
سۇبھىمدەم بىدار گىريان بول ئەگەر فەيز ئىستەسەك،
كىم سېنىڭدەك كۆرگۈزۇر رۇخسارەئى چۇن كاھ سۇبھە.

ئىشق ۋادىسىغە تۇشتۇم كەھرىبادەك سارغارىب،
مۇپتەلايى ھەجر ـ فۇرقەت شامىغە بولدۇم قەرىب،

دەھرى غۇربەت خانەسىدەكىم نىزارىدۇر غەربىب،
ئەي نەۋائى، ئول قۇياشنىڭ مۇجدەئى ۋەسلىن بىربىب،
قىلسە نىبتكەي شام ھەجرىم مېھنەتىن كوتاھ سۇبھ.

خ ھەرپى

ئۆزۈڭنى دەردۇ بەلا ھازىمىغە ئەت مەتبۇخ،
كى نەفس ئىتلەرىغە نەفسنى قىلىپ مەسلۇخ،
كۆڭۈل خەزانىسىدە قىل ئۈمىد گەنجىنى چوخ،
فەنا تەرىقىدە ھەر كىمكى ھاسىل ئەتتى رۇسۇخ، *
رىيا ۋۇ زوھد ئانىڭ ئالىدا ئىرور مەنسۇخ.

ئەدەم يولىدا كىشىنىڭ غۇبارى غەم باشىدا،
ۋۇجۇد رەختى بولۇر غەرق كۆزەكى ياشىدا،
مۇئەييەن ئولغۇسى ئەي، ھەر نەدۇر ئىچى - تاشىدا،
نې نەۋئ ئۆزلۈكى مەنسۇخ بولماغاي قاشىدا،
بىزەۋكى دوست شۇھۇدىغە ھاسىل ئەتتى رۇسۇخ.

نې خۇشدۇرۇركى ئەگەر بولسە پارسا بالىغ،
دېگىلكى، شاھدۇرۇر بولسەكىم گەدا بالىغ،
كى ئىشق ئېلىدە ئەگەر بولسە رەھنەما بالىغ،
چۇ ئىشقسىز ئىدى زۇھد ئەھلى، كەلدى نا بالىغ،
ئىبرۇرلار ئەتفال ئەل ئەرچە دەرلەر ئانى شۇيۇخ،

بۇ دەھر فانىدە ئولكىم ئۆزىن تەئەققۇل ئىتىپ،
كۆڭۈلگە فائىدەسىز شەيئىنى تەۋەققۇل ئىتىپ،
كى غەفلەت ئۇيقۇسىدا ئارزۇ تەمەۋۇل ئىتىپ،
دېمەكدە ۋاقىئە يالغانۇ چىن تەخەييۇل ئىتىپ،
كىشى ئىكەنلەرىن ئانداغكى ياد قىلسە مەسۇخ.

كىشى ئىسەڭ بۇ جەھان زىيىنىن ئەتمەگىل ئىدراك،
باشىڭغە تىيرى قەزا ياغدۇرۇر كۇھەن ئەفلاك،
مۇنكى ئاڭلا خىرەدمەند، بولۇر ۋۇجۇدۇڭ خاك،

* 2 - دىۋان — «نەۋائىدىرۇش شەباب» دىن. «خ» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 - غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

جەھان خاكى ئېرۇر بىر كىسەك، ۋەلى ناپاك،
ئېتەك يېتۇرمەمەك ئەۋلا مۇلەۋۋەس ئولسە گۇلۇخ.

ھەۋايى نەفس بىلە خاتىرىگدە بار ئىسە چىرك،
كى جۇرم بىرلە نىھان ھازىرىگدا بار ئىسە چىرك،
زەغەن كەبى يەنە بالۇپەرىگدە بار ئىسە چىرك،
ئارىت سىرىشك بىلە باتەنگدە بار ئىسە چىرك،
بۇ تەۋبە سۇيى بىلە بولسە باتەنگ ئارا شوخ.

بۇ فانى دەھر ئارا ئىستەگىل فەنا ئەھلىن،
كى فەقر كويىدا تەرك ئەيلەگىل غەنا ئەھلىن،
ئارىش نىزارى تاپمىپ تەركى ماسەۋا ئەھلىن،
نەۋائى ئەھلى فەنا ئىستە، قوي رىيا ئەھلىن،
كى نەيشەكەر باردا تۇھپە قىلمادى كىشى لۇخ.

د ھەرپى

ئەي، سىفاتىگ نۇقتەسى كەۋنۇ مەكان باشىغە مەد،
زاتى پاكىگدىن ھەمە مەسنۇئلار كۆرگۈزدى خەد،
ھەر نېمدۇر گەۋنەين ئارا ئولكىم تاپمىپ سەندىن سەنەد،
ئەي، جەمالىگ مەھرىدىن رەۋشەن ئەزەلدىن تا ئەبەد،*
زەررە يەگلىغ ئول يارۇغلۇق ئىچرە سەرگەردان خىرەد.

بولسەگەر ئەئلا سېنىگ ئالدىگدا ئەدنا نې ئەجەب،
گەرچە ئەدنا بولسە لۇتفۇگ بىرلە ئەئلا نې ئەجەب،
ئاسمان چاغلىق تەئەققۇل بولسە، ئەفتا نې ئەجەب،
كۇنە زاتىگدىن خىرەد ① گەر بولسا ئەئما نې ئەجەب،
زەررەغە يۇزمىگ قۇياش ماھمىيەتىن بىلمەگ نې ھەد.

ئول زەمانىكىم تەجەللى نۇرىدىن يارۇپ قاراغ،
سۇنئى كۇھلىدىن كۆگۈلنىگ خەشمەسى تاپمىش فەراغ،
مەئرىفەت گىردابىدىن جارى بولۇر كۆزدە بۇلاغ،

* 2 – دىۋان – «نەۋادىرۇش – شەباب» دىن. «د» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.
① بۇ يەردىكى «خىرەد» سۆزى «چاھار دىۋان» نىگ باشقا قول يازمىلىرىدا «قۇياش» دەپ ئېلىنغان.

ھەم خىرەد نۇرى تاپىپ ھۇسنۇڭ قۇياشىدىن دىماغ،
كىم ۋەردۇ روزى ئالىپ زىكرىڭ غىزاسىدىن ھەسسەد.

ئىشتىياقىڭدا بەسارەت ئەھلى نەچچە قىلسە سەير،
تاپماقى مۇمكىن ئەمەس ئۇچسە كۆڭۈل مانەندى تەير،
كىم تەلەب ۋادىسىدا ھەر نەچچە بولسە شەررۇ خەير،
ساڭا تالىب كىمكى ئەزمى كەئبە ئەيلەر، يوقسە دەير،
سەن مۇرادى كىمكى دەير ئىچرە سەنەم، دەر يا سەمەد.

خاھىش ئەتسەڭ ئول بولۇر مەقسەد ھەرىمغە ۋۇسۇل،
سەن ئەگەر قىلساڭ يىراق مەئيۇس دەيىردە جەمۇل،
مەھل ئىتىپ ئولكىم مۇھەببەت بارىنى فەھمەن جۇمۇل،
خەلق رەددىدىن نې غەم تاپقانغە لۇتفۇڭدىن قەبول،
ئەل قەبۇلىدىن نې سۇد قەھرىڭكى قىلسە ئانى رەد.

مەئرىفەت ئۇممانىدىن مەقسەد دۇرىن ئالماق كىشى،
ھاسىل ئولماس سەن ئەگەر لۇتفى ئەتمەسەڭ تاپماق كىشى،
سەن تەرەھھۇم قىلماساڭ ئاسان ئەمەس بولماق كىشى،
بولماغاي مۇمكىن زەلالەت چاھىدىن چىقماق كىشى ①،
لۇتفۇڭ ئىلكى رىشتەئى تەۋفىق ئىلە قىلماي مەدەد.

قودرەتىڭنىڭ زاھىرىدۇر خاھى غەم، خاھى سۇدۇر،
سەنئەتىڭنىڭ ھاسىلىدۇر خاھى زۇلمەت، خاھى نۇر،
ھىكمەتىڭ ئىجادىدىن مەئلۇم ئولۇپ دارۇل - غۇرۇر،
قۇۋۋەتىڭنىڭ ئاجىزى گەر فىل تەن، گەر شىر زور،
مىننەتىڭنىڭ شاكىرى گەر گۇل چەبىن، گەر سەرۇى قەد.

ۋادىسى خەۋفۇ رىجادا پويە ئۇرمىش شەيخ شاب،
ئاقىبەت مەئلۇم ئەمەس رەھمەتىمۇدۇر، يا خۇد ئەزاب،
زۇھد ئەھلى نې دۇرۇر بۇ يولدا نې ئەھلى خەراب،
ھەم مۇناجات ئەھلىنىڭ كۆڭلىدە بىمى بى ھىساب،
ھەم خەرابات ئەھلى جانىدا ئۇمىدىڭ بى ئەدەد.

پەردە غەفلەت دەستۇر ئولدى ۋەھكى، ئول دەم ئەقل خاس،
چۇن كۆڭۈل شاھىغە ھەر دەم يۇزلەنىپ ۋەھمۇ ھەراس،

① بۇ مىسرا، ئۇستىدىكى مىسرا بىلەن ئالمىشىپ قالغان. تۇزىتىپ ئېلىندى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

غەم سەرىدىن ئىلگىدە بولدى تەر ئاھى بى قىياس،
جۇرمى ئىسيان چاھىدىن چىقماق، نەۋائى، ئىلتىماس،
سەندىن ئەيلەر، نېگەكىم يوقتۇر ساڭا كۇفۇەن ئەھەد.

ز (زال) ھەرپى

ئانىڭكى ھۇكمى چۇ كەۋنۇ مەكانغەدۇر نافەز،
بەشەر ۋۇجۇدىدا رۇھى رەۋانغەدۇر نافەز،
كى ماز بىرلە مەزارىڭ زەمانغە دور نافەز،
قەزانى ھۇكمىكى ئەيلەر جەھانغەدۇر نافەز، *
جەھانغە بەس دېمەكىم ئىنسۇ جانغەدۇر نافەز.

ئەدەم ھەرىمىدە ئولكىم فەناغە خاس ئولغاي،
ھەيات جانغە ئولكىم ئەجەل قىساس ئولغاي،
قەزا ئەمارىدا ئەھلى جانغە ئىختىساس ئولغاي،
جەھان ئارا بەنى ئادەم نەچۇك خەلاس ئولغاي،
كى ئول مەلائىكەئى ئاسمانغە دۇر نافەز.

قەدەر قىساسى بىلىڭكىم فەناغە ھۇكم قىلۇر،
ئەجەل ئىقابى كېلىپ ئۇمر لاچىننى ئالۇر،
ۋۇجۇد قالىبىنى زىيرخاكدانغە سالۇر،
نەفاز ھۇكم شەھى كامراندىن ئەلگە بولۇر،
نې ھۇكم ئول ئىسە شەھ كامرانغەدۇر نافەز.

ئەگەرچە بولسە كىشى ھىكمەتى سۇلەيماندەك،
بۇ فانى دەھر ئارا ئۇمر تاپسە لۇقماندەك،
فەنا سەمۇمى قىلۇر ئاھ، بىد لەرزاندەك،
ئەگەر يامانۇ ۋەگەر ياخشى نافەز ئولغاندەك①،

* 2 – دىۋان — «نەۋائىدروش – شەباب» دىن «ز» (زال) ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.
① «چاھار دىۋان» قولىيازمىسىدىكى بۇ غەزەلنىڭ 4 – 5 – بەيىتلىرى:
ئەگەر يامانۇ ۋەگەر ياخشى كىمسە يوق ئازاد،
نېدىنكى بۇيرۇغى ياخشى يامانغەدۇر نافەز،
بۇزۇغ جەھانغە ئانىڭ ھۇكمى نافەز ئولغاندەك،
ھەبىب ھۇكمى مەنى ناتەۋانغەدۇر نافەز.
دېگەن مىسرالاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، مۇخەممەستە، بۇ ئىككى بەيىتتىكى سۆز ۋە مىسرالار ئالمىشىپ كېتىپ نەتىجىدە، بىر بەيىت چۈشۈپ قالغان.

ھەبىب ھۇكمى مەنۇ ناتەۋانغەدۇر نافەز.

كۆنى بولۇركى فەنا جامىنى ئىچۈرگۈدۇر،
بۇ دەھر مەنزىلىدىن ئاقىبەت گەچۈرگۈدۇر،
ئەمەل بارى يوقىنىڭ بارچەسىنى كۆرگۈدۇر،
بويۇن سۇنۇپ ① مەن ئەگەر تىغى قەتل سۇرگۈدۇر،
كى بۇيرۇغۇڭ مەنۇ بى خانۇمانغە دۇر نافەز.

كى ھۇكم بولسە قەزا ئەمرى ئاسماندىندۇر،
كۆڭۈلگە يەتسە مەلالەت، دېگىل جەھاندىندۇر،
نىزارىغە قىلىبان رەھم، جۇرمدىن ياندۇر،
نەۋائى ئەيلەسە ھەريان ئەزىمەت ئاندىندۇر،
كى ئەمرى دىلبەرىنىڭ ھەر قايانغەدۇر نافەز.

ر ھەرپى

فەنا يولىدا خىرەد ئەھلى زار ھەيراندۇر،
ئەدەم مەنازىلى سارى ۋەلى خىراماندۇر،
خەزان يەلىدە بىلۇركىم ۋۇجۇد لەرزاندۇر،
قارىدا گەرچە سەبۇكروھلۇق فەراۋاندۇر،*
ۋەلى يىگىتلەر ئارا چۈن كىرەر گەرانجاندۇر.

مەيى تەغافۇل ئىلە چۈن كۆڭۈلنى زەڭ ئەتمە،
بۇ دەھر فانى خەيالىدا ئۆزنى تەڭ ئەتمە،
ھەۋەس يولىدا تەئەققۇلنى سەخت سەڭ ئەتمە،
شەبابىنىڭ ھەۋەسىدىن سەقالنى رەڭ ئەتمە،
ئاقارسە سەبزە، كۆكەرمەك يەنە نې ئىمكاندۇر.

كۆڭۈلنى ئۆز بۇ جەھاندىن، ئۇمىد تەركىنى تۇت،
چىراكى بولدى جەھان ئىچرە پەيكەرىڭ فەر تۇت،

① بۇ سۆز «چاھار دىۋان» قول يازمىسىدا «قويۇپ» دەپ ئىلىنغان.

* 4 – دىۋان — «فەۋايىدۇل – كىبەر» دىن. «ر» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھەۋاۋۇ لەھۇ تەرەب راھەتىنى ئەمدى ئۇنۇت،
قارى يىگىتلەر ئىشىن چۈن قىلۇر ئىبرۇر مەبھۇت،
يىگىت قارىلار ئىشىن پىشە قىلسە ناداندۇر.

نېتەيكى، جۇرمىدىن ئولىيان باقارغە قالمادى يۈز،
كى غەفلەت ئۇچرە جەھاندا بەھارىم ئولدى كۆز،
بۇ زال قەيىددىن ئەھلى خىرەد كۆڭۈلنى ئۈز،
چۇ قەد ئىگىلدى ئەسا بىرلە داغى بولماس تۈز،
ئىشتىسە تۈز ئاڭا بىر گەنج بەيتۇل ـ ئەھزاندۇر.

ۋۇجۇد لەۋھىگە يازمىش قەزا فەنا ھەرفىن،
كۆڭۈلدە ئىزدەمەگىل دەھر فانىنىڭ شەرفىن،
ھەۋانى ئەيلەمەگىل مەخزەنى دىلدىدا دەفىن،
كۆزۈم چوقۇرغە تۇشۇبدۇر ۋەلى قەۋدى زەئىفىن①،
نەزەر قىلۇر ئۇياتىدىن چوقۇردا پىنھاندۇر.

ئايا خىرەد ئىلى، يۈر جۇرم ئېتىتىرافى بىلە،
چۇ ئاقىل ئولكى بولۇر نەفسىنىڭ خىلافى بىلە،
ئۆزىنى بىلسە كىشى تەبئ ئەقل سافى بىلە،
دەرىغكىم، قارىدىم زۇھد تەقۋى② لافى بىلە،
ۋەلى، ئىشىم ياشۇرۇن بارچە جۇرم ئىسياندۇر.

نې ئۇشتۇر، ئولكى قىلۇر دىلرەبا يىگىتلەر شۇكر،
قىلىڭ بۇ دەھردە ئەھلى فەنا يىگىتلەر شۇكر،
ئەگەرچە شاھ مەگەركىم گەدا يىگىتلەر شۇكر،
خۇدا ئۇچۇن قىلىڭ، ئەي پارسا يىگىتلەر شۇكر،
كى سىزگە جۇرم گۇنەھىدىن خۇدا ئىگەھباندۇر.

رەفىقلەر يوق ئىمىش ئېتىتىدال دەۋراندا،
تەقەييۇد ئولدى ئەناسىر ۋۇجۇدى ئىنساندا،
فەنا مەنازىلى دەۋرىدە جۇملە نۇقساندا،

① بۇ مىسرا «چاھار دىۋان» نىڭ قول يازما نۇسخىسىدا «چوقۇرغە تۇشتى چۇ كۆز گويىميا قەۋيى زەئىفىن» دەپ ئېلىنغان.

② «چاھار دىۋان» دا بۇ يەردىكى «تەقۋى» سۆزى «فەقر» دەپ ئېلىنغان.

يىگىت بىلە قارىغە زۇھد بىرلە ئىسياندا،
بەق دىختيار مۇڭا قەھر، ئاڭا نې ئېھساندۇر.

ئايا خىرەد ئىلى، تۇت پىرلىقدا تائەت ئەمر،
كى تەۋبە ئېيلەپ ئۇمىد ئەت داغى ئىبادەت ئەمر،
ئەگەرچە بەندە ئىسەك قىلماغىل خىيانەت ئەمر،
يىگىتلىكمدە كىشى قىلماسە ئىتائەت ئەمر،
نې سۇد كىم قارىدى، نەچچەكىم پۇشەيماندۇر.

كۆڭۈلدە يادى خۇدا بولسە دەھر ئىچرە نې غەم،
ھۇرۇق تەۋبەنى جان سەفھەسىگە ئېيلە رەقەم،
چۇنانچە خەۋفۇ رىجانى دىلغە ئېيلەگىل ھەمدەم،
نەۋائىيا، يېمە غەم نې ئۇچۇنكى بەھر كەرەم،
چۇ ئۇردى مەۋج بارىغە ئۇمىد غەفراندۇر.

ز ھەرپى

فەنا دەيردە تالىبى يارلار بىز،
ئانىڭ غەيرىگە ئانچە ئەغيارلار بىز،
مۇھەببەت مەيىگە ئەجەب زارلار بىز،
ئۆتۈڭ ئىشرەت ئەھلى، كى بىزارلاربىز،*
تۇمەنمىڭ بەلاغە گىرىفتارلار بىز.

قىلىبدۇر تەنمنى قارا ئىشق ئوتى،
ھەمىشە ئاتىپدور قەزا ئىشق ئوتى،
بەدەندە بولۇپ جا ـ بەجا ئىشق ئوتى،
كۆڭۈلنى قىلىپ يۇز يارا ئىشق ئوتى،
تەرەھھۇم قىلىڭكىم، دىل ئەفكارلاربىز.

ئۇمىدىم تولا يار فەريادرەسدىن،
خەلاس ئېيلەگەي بارچە لەھۇ ھەۋەسدىن،
چىقارغە كۆڭۈلنىڭ قۇشى بۇ قەفەسدىن،
تىلەر بىز شىفا بىر مەسىھا نەفەسدىن،
كى بۇ كۇھنە دەير ئىچرە بىمارلار بىز.

* 3 ـ دىۋان ـ «بەدايىئۇل ـ ۋەسەت» دىن. «ز» ھەرپى تەركىبىدىكى 5 ـ غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چۇ ئەربابلاردىن جۇدا قىلمە، يارەب،
گەرەم قىل مۇھەببەت مەيىنى لەبا ـ لەب،
كى ھەيرەتىدە بىردەم قاراپ كۆككە ھەرشەپ،
يارۇتقاي دېبان كۆزنى بىر سەئى گەۋگەپ،
ھەر ئاقشام تاك ئاتقۇنچە بىدارلار بىز.

ئايا چەرخ زالىم، جەفانى ئۇنۇتقىل،
زەمانى ۋەفا قىلكى، بىزنى ئاۋۇتقىل،
ئەلايىق ئىشىدىن كۆڭۈلنى ساۋۇتقىل،
سەبۇك رۇھ ساقى فەنا جامى تۇتقىل،
كى ئۆزلۈك يۇكىدىن گەرانبارلارمىز.

نېتەي، قورشادى بىزنى چۇن لەشكەرى غەم،
ئانىك ياددا دائىما بىزگە ماتەم،
ھەزىن كۆڭلۈمىز بولمادى شاد ـ خۇررەم،
مۇيەسسەر ئىسە دوستىنك ۋەسلى ھەردەم،
بېرىپ ئىككى ئالەم خەبدارلاربىز.

كۆڭۈل قىل ئەزەل ساقىسىنىك سەلامىن،
ئاياغىمغە باش قوي، قىلىپ ئېھترامىن،
قىل ئۇششاق بىرلە، نىزارى، مەقامىن،
نەۋائى گەبى ئىچكەلى ئىشق جامىن،
خەرابات كويىدا خۇمارلار بىز.

س (سىن) ھەرپى

ھەۋەس يولىدا خىرەد بولمە سوفىئى سالۇس،
مۇھەببەتىدە ئانىڭكىم كۆڭۈلنى قىل قەقنۇس،
تەغافۇل ئىچرە ھەمە راستلار ئىشى مەئكۇس،
بەسا بۇ دەير كۇھەن مەجلىسىدە قىلمە جۇلۇس،*
كى ئاندا ھەر كىشى مەجلىس تۇزەر①، بولۇر مەھبۇس.

* 4 ـ دىۋان ـ «فەۋايىدۇل ـ كىبەر» دىن. «س» ھەرپى ئەركىمىدىكى 8 ـ غەزەل.

① بۇ مىسرادىكى «تـۇزەر» دېگەن سـۆز «چاھار دىۋان» قول يازمىسىدا «تۇتار» دەپ ئېلىنغان.

فەنا ھەرىمىدە ئىستە چۇ ئىشق مېھرابىن،
سۇجۇد ئەيلە تۆكۈپ ئىككى دىيدەنىڭ ئابىن،
بۇدەھر فانىنى دەپ چەكمە رەنج قەللابىن،
جەھاندا ئىستەمە ئاچۇق فۇتۇھ ئەبۇابىن،
كى بۇ زەمانە ئارا بولمىش ئول ئىشىك مەدرۇس.

مۇراد شاھىدىغە يەتمەدى ئىبادەتسىز،
ئۆزىچە قىلمادى ئىش ھەر كىشى ئىنايەتسىز،
ئۇمىدى ھاسىل ئەمەس بولسە ئول قەنائەتسىز،
ھەراس سەئىيى بىلە فەيزيوق رىيازەتسىز،
گەر ئولسە داغى بۇ ئىش بىزگە بولمادى مەھسۇس①.

نەقىر ئاھ چىقىپ دەرد ئەھلىدىن كېچەلەر،
كېچىپ بۇ دارى فەنا مەنزىلىدە بىر نەچەلەر،
كى بولبۇل ئۇچتى جەھاندىن كى قالدى زاغچەلەر،
مەيى مۇغانە ئەگەر تۇتسە بىزگە مۇغبەچەلەر،
كى ئەرغەنۇن ئۇنى يوق ئىبرسە بەسدۇرۇر ناقۇس.

بۇ دار شۇغلى ئۇچۇنكىم ئۆزۈگە ئەيلەمە قەھر،
جەھان سۇرۇرىدا كامىك ھەمىشە بولمىش زەھر،
ۋەفاسىز ئالەم ئارا ئەھلى ئىشق تاپمادى بەھر،
چۇ يوق بۇ كىشۋەرى ئىسلام ئارا ۋەفا بىلە مېھر،
خۇشا، نەۋاھىيى ئەفرىھ خىتتەئى تەرسۇس.

چۇيار ياددە بول، بۇ جەھان غەمىنى ئۇنۇت،
قىلىپ ئۇزۇگنى داغى پىر دەيردە مەبھۇت،
بەقانى ئىستە، فەنا مەنزىلىدە قىلمە سۇكۇت،
چۇ ئۇمر ئۆتەر بۇ كۇن ئۆزنى نىشاد ئىلەخۇش تۇت،
كى تاكلا نەفئ يېتۇرمەس دەرىغ ئىلە ئەفسۇس.

چۇ بۇلبۇل ئەتتى جەھان گۇلشەنىدە ئەيشۇ تەرەب،
كى بەردى بادى خەزان باغ غۇنچەسىغە ئەدەب،
مۇيەسسەر ئولمادى ئول يار ۋەسلى بىزگە ئەجەب،

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «مەئنۇس» دەپ يېزىلىپ قالغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ۋىسالىدىن مەن ئەگەر نائۇمىد ئىسەم، يارەب،
كى ئىشق زۇمرەسىدىن قىلمەكم مېنى① مەئيۇس.

بۇ دەھر فانى ئارا نەچچە قىلسە زىبالىغ،
كى سۇد تاپمادى ئاندىنكى خام سەۋدالىغ،
بەلاغەت ئەتمەدى ھاسىل نىزارى نابالىغ،
نەۋائىيا، سەنۇ ئاۋارەلىغدا رەسۋالىغ،
نېدىنكى دەير فەنا ئىچرە نەڭ ئېرۇر نامۇس.

ش (شىن) ھەرپى

جەھان ئۇمۇرىدا، ئەي يار، جانىڭە يۈز نىش،
بۇدەھر فانى ئېرۇر بەلكى جايى غەم ئەندىش،
مۇراد تاپمادى مۇندا نې شاھۇ نې دەرۋىش،
ئاقارە باشلادى باشۇ تۆكۈلە باشلادى تىش، *
سەفەر ياراغىنى قىلغىلكى تۈشتى باشىڭە ئىش.

كۇھۇلەت ئولدى بەھارىمكى بولدى چىھرە سەرىغ،
كى غەفلەت ئىچرە، دەرىغا، كى ئۇمر كەچتى دەرىغ،
ھەيات رىشتەسىن ئۇزمەككە چەرخ ئىلكىدە تىغ،
يىگىتلىكىم بارىبان، كەلدى باشىمە قارىلىغ،
فەنا يولىدە بۇ يەڭلىغ ئىمىش بارىشۇ كېلىش.

چېچەك ئۇلۇرمۇ يەنە ئۇمر چەرخى كۈز قىلسە،
نىگۇن قەدى تۈزەلۇرمۇ كى نەچچە تۈز قىلسە،
شەبابلارغە كەراندۇركى قارى سۆز قىلسە،
يۈز ئولكى قىرقدىن ئەللىككە قويدى يۈز قىلسە،
مىڭ ئىشىدىن بىرىگە ياخشىلىق مەھال ئېرمىش.

سېھەت مىزاجغە ئاخىر قارىلىق ئولدى ئەلىل،
چۇخىرە بولدى كۈزۈم ھەم كەلالەت ئولدى تىل،
ۋۇجۇد بولدى گەران، رۇھ ئانچە بولدى سەقىل،
ئېرۇر ھاياتنىڭ ئوق يەڭلىغ ئۆتمەكىگە دەلىل،
كىشىكى ياكەبى قەدكە ئەسادىن ئەتتى كىرىش.

① ئەسلى قول يازمىدا «قىلمە كىمىسەنى» دەپ يېزىلىپ قالغان.

* ۋ – دىۋان – «فەۋايىدۇل – كېبەر» دىن «ش» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.

غۇرۇرلۇق بىلە ئىسيانغە ئەمدى تەۋبە كېرەك،
ندامەت ئەشكى ۋۇجۇدۇڭنى پاك ئىتەر بى شەك،
كى نەفسى خاھىشىنى ئەمدى ئەيلەگىل كەمرەك،
ئەدەبدۇر ئالتى جەھەتتىن ماڭا چۇ يەتتە فەلەك،
نې سۇد ياشىم ئەگەر ئاتمىشۇ ۋەگەر يەتمىش.

ئاغىز ئارا شولەگەي، كۆزدىن ئەشك بولدى رەۋان،
ۋۇجۇد قۇۋۋەتى كەتتى چۇ زەئف بولدى ئەيان،
سەفەر قىلۇرغە يەقىن بولدى بۇ كۆڭۇل بىلە جان،
يىگىتلىك ئولدى بەھارۇ كۇھۇلەت ئولدى خەزان،
دېگەن بۇ سوزنى ـ قارىلىغنى قىشغە ئوخشاتمىش.

بۇ زال شۇئبەدەسى ئاقىبەت قىلىپ بىمار،
شەباب سىلكىدە ئەيلەپ چۇنانچە زارۇ نىزار،
خەزان يەلدە بولۇپ بىزگە زەئفەران رۇخسار،
نې قىش نىشاتى ماڭا قالدى نې خەزانۇ بەھار،
بەھارىمە چۇ خەزان قويدى يۇز خەزانىمە قىش.

خوشا قارىلىقدىن كىمكى بولسە پەردە تەيمن،
كى يار يادى بىلە دىلغە ئەيلەسە تەسكىن،
كىشى چىقارسە كۆڭۇلدىن بۇ دۇركى دەھر غەمىن،
نې تۇرفە ئىشكى بىرەۋچۇن تارىقتى ئۇمرىدىن،
دېسە ئۇزۇن ياشا قارغىشىدۇرۇر، ئەمەس ئالقىش.

بۇ چەرخ كۆرگۈزۇبان كىمسەگە مەمات يولىن،
كى بەرمەدىكى دەرىغ، جاۋىدان ھەيات يولىن،
نىزارى ئىستەگىلۇ ئىسم ئىلە سىفات يولىن،
ئەۋائىيا، تۇتار ئەھلى فەنا سەجاد يولىن،
ئىبرىشمەك ئىستەر ئىسەك، ئىستە ھەم ئالارنى ئىرىش.

س (ساد) ھەرپى

دەيرى پىرى قىلغۇسىدۇر مۇددەئالىقدىن خەلاس،
زەر قىزىن ئەقد ئەيلەبان خۇد پادىشالىقدىن خەلاس،
كېچە ـ كۈندۈز مېھنەتى ئاقۇ قارالىقدىن خەلاس،
مەي مېنى قىلدى رىيايى پارسالىغدىن خەلاس،

* 2 — دىۋان ـ «نەۋادىر ئۇش ـ شەباب» دىن. «س» ھەرپى تەركىبىدىكى 4 ـ غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

پارسالىغ يوق ئەجەبكىم خۇد نەمالىغدىن خەلاس،

تانىيائالماس مۇھەببەت دەيردە ياخشى، يامان،
يارنىڭ يادىدا ئۆز ھالىمدا ئېرمەس بىر زەمان،
ئاقىبەت قىلغاي ئەجەل بادى مېنى بى خانمان،
خانىقەھ ئەھلى يولۇقسە مەستلىغدىن تانمان،
شۇكرىكىم بولدۇم ئەلەرغە ئاشنالىغدىن خەلاس،

ئارزۇم پىرى مۇغاندىن بۇ ئېرۇر پەيمانەگە،
تۇتسە جامىنى لەبالەپ خۇشدۇرۇر دىۋانەگە،
جانىنى تەرك ئەتسەم نەخۇشدۇر دەير ئارا جانانەگە،
ئىشق خىلۋەت كۇنجىدىن سالمىش مېنى مەيخانەگە،
قىلدى زىندان گۇشەسىدە مۇپتەلالىغدىن خەلاس،

ئەي كۆڭۈل ئول يارنىڭ يادىدا قىل ئاگاھلىغ،
غەفلەت ئۇيقۇسىدە ھەردەم قىلماغىل گۇمراھلىغ،
ئەيمىشنى تەرك ئەت جەھاندىن، بول ھەمىشە ئاھلىغ،
دەير پىرى جۇرئەسىن تاپمايكىم ئولدۇر شاھلىغ،
دەير ئارا گەر ئارزۇ قىلسام گەدالىغدىن خەلاس،

ئەي سەتەم، مەن ناتەۋانغە بىر زەمان قىلمە سەتىز،
ئەي ئەلەم، قىلمە جەفا بىرلە كوڭۈلنى رىز - رىز،
ئەي غەم، ئەمدى كەت باشىمدىن، ئەتمە جاندا زۇستەخىز،
ئەي جەفا، گەر بىر ۋەفا قىلكىم ئېكەۋلەن بولغامىز،
مەن جەفا چەكمەكدىنۇ سەن بۇۋەفالىغدىن خەلاس،

قان بىلە ئاغۇشتە بولدى دىدەئى گىريانىمە،
چىقتى ۋەھ ئەشكى نەدامەت كۆلبەئى ئەخزانىمە،
جانىنى ئالغىل يەتكۈرۈپ مەن خەستەنى جانانىمە،
ساقىيا، ھەجرۇ خۇمار ئىچرە يېتىپ مەن جانىمە،
بىر قەدەھ بىرلە مېنى قىل بۇ ئارالىغدىن خەلاس،

ئەي كۆڭۈل، ئول يارنىڭ كويىمدا بىر كۈن بارسەن،
دەھر رەنجىدىن نې غەمدۇر تالىبى دىيدارسەن،

بى نەۋالەر جۇملەسىگە، ئەي نەزارى، زارسەن،
ئەي نەۋائى، بى نەۋا ئىستەپ سېنى دىلدارسەن،
گەر نەۋا ئىستەرسەن، ئولمە بي نەۋالىغدىن خەلاس.

ض (زاد) ھەرپى

ئىلتەدۇر جانۇ تەنىگنى چۇ قەزا دارۇل ـ قاز،
قۇرس خۇرشىدغە قانى بولۇبان بول مىمراز،
فەزل تاپماق تىلەسەك ئۆزنى قىل فەزلى ئەياز،
قىلە ئالغانچە ريا ئەھلىدىن ئەتكىل ئېئراز،*
ياخشىراق سىدق ئىلە ئاسمكى ريالىغ مۇرتاز،

دەير پەرى قولىدا نەقد ئېرۇر ھاسىل فەيز،
زەر قەزى ئەقدى بىلە ھاسىل ئېرۇر كامىل فەيز،
بۇ جەھان زىيىبى تەمەننا سى ئېرۇر ھايىل فەيز،
مەھرەمى سادىق ئېرۇر ئۇزرى بىلە قابىل فەيز،
مۇئجىبى زۇھىدغە بولماس مۇتەجەللا فەييار.

ئافىيەت ئىستەگەن ئەل سۇبھى مەيمن نۇش ئىتەر،
مەيى ژەھدەتنى كۆڭۈل پەرى مۇغاندىن ئىستەر،
كىم كۆڭۈل بەرسە جەھان مەشغۇلى چۇن رەنج يەتەر،
ئۆزلۈكۈڭ سىللىدىن ئەخلاقى زەمىمگنى كۆتەر،
كىم كىتەر مۇسھىل ئىلە نەچچە مۇخالىق ئەمراز.

پەر ئولۇپ يار تەھەققۇق سارى بارماس كۆڭلۈڭ،
غەمى دۇنيانى جەھان ئىچرە چىقارماس كۆڭلۈڭ،
نەچەكىم زىيىبى جەھان كاردا ھازماس كۆڭلۈڭ،
باش ئاقاردى، كۆز ئاقاردىيۇ ئاقارماس كۆڭلۈڭ،
تىمىرەسىن ھەر نەچەكىم تۇتتى سەۋادىگنى بەياز.

يېقتۇر رەنج بىلە زالىمى دەۋران سېنمكىم،
قۇۋۋەتى بازۇ بىلە رۇستەمى داستان قانىكىم،
يار يادىدا بىرەۋ چىقمادى ئانىڭ جانىكىم،
چەك رىيازەت، ۋەلى ئىش ئورنىدا كۆرمە ئانىكىم،
بۇ رىيازەتدۇرۇر ئولكىم ئەۋەزى كەلدى رىياز.

* 2 ـــ دىۋان «نەۋادىرۇش ـ شەباب» دىن «ض» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 ـ غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

غەفلەت ئۇيقۇسى بىلە ھەددىدىن ئارتار مەرەزلىك،
بۇ مەرەز دەفئىگە چۈن تائەت ئولۇپدۇر ئەۋەزلىك،
بارچە ئىش ۋەقتىدە ھەق بولسا كېرەكدۇر غەرەزلىك،
چۈنكى بىھودە ئېرۇر بارچە مۇتەۋەل ئەرزلىك،
بۇ غەرەزدىن بولادۇر دەفئ كېرەكمەس ئېئراز.

فەقر كۇيىدا چۇ ئول يارغە قىلغىل ئەدەبى،
قەرىلىق يەتتى داغى ئەيلەگۈكۈز فىئل سەبئ،
كەلدى ئىشىق ئەھلىغە بو دار غۇرۇرى ئۇجبى،
ئىكى بارماقكى تۇتار سىيمنى مىقراز كەبى،
فەقر تارىن داغى قەتئ ئەتكۈچىدۇر ئول مىقراز.

سۇبھىدەم مەي ئىچىبان چۈنكى بول ئىبنى فارىز،
خاكدان دەھر ئۇمارى ئارا بولمە رايمز،
جەھد ئىتىپ زىكر بىلە ئىستەگىل ھەقدىن فايمز،
ھەرنە ئالىغغە كىلۇر ھەقدىن ئېرۇر چۈن ئارىز،
بەس تەھەممۇل قىلىبان ئەيلەمە ھەردەم ئېئراز.

بۇ فەلەك غەمنى كۆكۈلنىك خۇمىدىن تاشۇرغاي،
دەردۇ مېھنەتنى قەزا جانىم ئۈچۈن ئاشۇرغاي،
پىر ئاياغمنى، نىزارى، تاپىبان باش ئۇرغاي،
جەھلى ئەيبمنى، نەۋائى، نېتىبان ياشۇرغاي،
ئەل كۆزى ئاچۇق ئېرۇر گەر ئۆزى ئەتكەي ئەغراز.

ط (ئىتقى) ھەرپى

سدق ئەھلىگە بۇدۇر كەھف فەنادا غار شەرت،
غار ئىچىدە يار ھەمدەم بولغالى بىر يار شەرت،
ئىشق نىشىن جانغە يەتكۈرمەك ئۈچۈن بىر مار شەرت،
دەير پىرى خىزمەتىدە قىلسە ھەر خۇممار شەرت،*
كىم بېلىن رۇس ئەيلەگەي ئەۋەل ئېرۇر زۇننار شەرت.

مەن خەيال ئەتتىم نەچە: فۇرقەت ئوتىدا كۆيمەيمن،
ئويدىمۇ ئۆز ھالىمە، بۇ ئوت مېنى كۆيدۇرمەيمن،

* 3 – دىۋان – «بەدايىئۇل – ۋەسەت» دىن «ط» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – ئەزەل.

هەر نەچە دېدىم: كۆڭۈلگە دەردۇ غەم كەلتۈرمەيمەن،
شەرت قىلدىمكىم: ۋەفاسىزلەرنى ئەمدى سېۋمەيمەن،
ئىشق زور ئەتىكەچ ۋەلى باتىل بولۇر بىسيار شەرت.

نۇرى زۇلمەت ئىچرە كىرمەكلىككە كىمدە ئىختىيار،
كىم قەراردا بۇ دەير ئىچرە ئەمەس دارۇل قەرار،
دەھر ئارا خۇدبىنلىق ئەيلەپ ئەتمە ئۆزنى ئېئتىبار،
تەۋبە قىلماق ئىستەر ئىرسەڭ قىلمە دەئۋا ئاشكار،
تەكرىغە تاپشۇر ئۆزۈڭنى قىلماغىل ئىزھار شەرت.

فەقر ئەتۋارى خۇش ئىرمەس شاھلىغ شەئنىگە كىم،
نۇكتەئى ئىشق مۇھەببەت يەتمەگەي زېھنىگە كىم،
ئالەمى زاھىرنى بىلگەي، تۇشمەگەي مەئنىگە كىم،
ئىشقنى جەببارلار فەھىم ئەيلەمەسلەر نىگە كىم،
باردۇر ئانداق جان رىشۇ خاتىرى ئەفكار شەرت.

ئىستەگىل دارۇل بەقا، پەجمۇردە قىلمە كىمسەنى،
ئەيلەسەڭ كىمگە ۋەفا ئەفسۇردە قىلمە كىمسەنى،
سۆزدە ياخۇد تىغ بىرلە مۇردە قىلمە كىمسەنى،
بولماغىل ئازۇردەۋۇ ئازۇردە قىلمە كىمسەنى،
فەقر ئايىنىدا ئەچۈنكىم ئەمەس ئازار شەرت.

چەڭ رىيازەت كۆنجىدە ئول يار ئۈچۈن رەنجۇ تەئەب،
كىم ھىساب ئالماسدا ئايغىل يەئنى ئۆزلۈكدىن ھەسەب،
كۆرمەگىل ئەھلى فەنانىڭ فېئلى ئەتۋارىن ئەجەب،
شەرت ئىلە دەئۋيى فەنا ئىچرە ئەمەس شەرتى ئەدەب،
بىئەدەبلىغدىندۇر ئەتسە شەيخ دەئۋادار شەرت.

دەھرنىڭ ئەيشى سۇرۇرىغە كۆڭۈل ئالدۇرماغىل،
بى ۋەفادۇر خوبلار، يانمەدە بىردەم تۇرماغىل،
تالىبى ھۇشيار ئىسەڭ غەفلەت ئەساسىن قۇرماغىل،
سالىك ئىرسەڭ ئىشقە مەشغۇل ئول، ۋەلى دەم ئۇرماغىل،
گەر بۇ يولدا شەرت ئىرۇر كىردار ئەمەس گۇفتار شەرت.

ئۇشىدە كۆرگەن بوستاندىن، ئەي كۆڭۈلكىم، گۈل تۇرۇر،
كىم تەغافۇل شەھنەسىگە ئۇمرىنىڭ نەقدىن بىرۇر،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئاڭلاغمل ئەھلى فەناغە مۇندا تۇرماغلىغ نېدۇر،
ئىستەر ئىرسەك تەكرىنى بۇتلارنى سۇندۇرگىم ئىرۇر،
ئۇشبۇ يولدا دۇنيى ئۇقبادىن ئىستىغفار شەرت.

بۇ جەھان دەيرىدە دەۋران بادەسىنى يۇتمەكىم،
بى ۋەفا دۇنيا ئۇمۇرىدا كۆڭۈل ئاۋۇتمەكىم،
يار يادىيى، نىزارى، بىر زەمان ئۆكسۇتمەكىم،
ئەي نەۋائى، چەرخدىن جۇز ئەگرىلىك كۆز تۇتمەكىم،
ھاجەت ئىرمەس ئانى قىلماق چەرخى كەجرەفتار شەرت.

قىلمە دۇنيا بىلە دىل ئايىنەسىنى مەنقۇت،①
ئارىيەت ئالەم ئىشىنىك باريسىدۇر مەخلۇت،
چىكەدۇر رۇھنى ئاخىر بۇ سەمائى مەخرۇت،
گەر فەنا رەسمىنى قىلماق تىلەر ئىرسەك مەزبۇت،
نەفس ئىلە رۇھنى زىنھار كى قىلمە مەخلۇت.

ئەيلەمەس چۇنكى ۋەفا ساڭا نە فەرزەند نە زەۋج،
ئاقىبەت ئادەم ئۇچۇن بەھرى فەنا ئۇرغاي مەۋج،
غەرق ئولۇر ئالەم ئارا باشدىن ـ ئاياغ چەندان فەۋج،
رۇھ ئول نۇردۇرۇركىم ھەق ئاڭا بەرمىش ئەۋج،
نەفس زۇلمەتغە قالىپ قالمىش ئاڭا پايە سۇبۇت.

رۇھنىك ئۇشبۇ جەھان ئۆيى ئىرۇر زىندانى،
تەن ئەماردا بولۇپ ئانىك ئۇچۇن پىنھانى،
ئاراغە ئالمىشدۇر بەغزى ھەسەد نەفس ئانى،
رۇھ رەھمانى ئىرۇر، نەفس ئىبرۇر شەيتانى،
ئىككىسىمن بىر ـ بىرىگە قوشماق ئەمەسدۇر مەشرۇت،

رۇھ تەن قالىبىدا نەفسىگە بولمىش يولداش،
ئاھكىم، غەفلەت ئىلە بىر ـ بىرسىگە چىرماش،
ئىمتىھان قىلماق ئۇچۇن مۇشتەمىل ئەيلەپ نەققاش،
رۇھغە شۇھە كەلمۇللاھ ئىشمن قىلماق فاش،
نەفس فىرئەۋن لۇك ئەسبابىنى ئەيلەپ مەزبۇت.②

① 4 ـ دىۋان ـ «فەۋايىدۇل ـ كىبەر» دىن. «ط» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 ـ غەزەل.
① قول يازمىدا «مەربۇت» دەپ يېزىلمىپ قالغان.

قۇدرەتى ھۇققە ياساپ جىسمى بەشەر لايمنى،
ئاندا تەئىين ئىتىبان رۇھى رەۋان جايمنى،
ئەقس چاھىدا ئانىڭ بەند ئىتىپ لايمنى،
رۇھقە زاتى ھەبمۇللاھ ئىشى ئايمنى،
ئەقس بۇ جەھلىلىق ئەسبابىنى ئەيلەپ مەبسۇت.

راستلىق پەنجەسىنى ئەيلەدى بىزگە ناسىخ،
پەنجە بابىدا سورار ئاندا مەلائىك چاسىخ،
دىن دەرۋازەسىنى پەنجىنى ئەيلەپ شامىخ،
يارەب، ئەت بىزنى ھەبىبىڭ سۇفەتىغە راسىخ،
ئەيلە بۇجەھل تەرىقىڭ ئىچمىزدىن مەسقۇت.

قىل فەنا ئەھلىنى ئۇقبادا مۇخادىم، يارەب،
ئەيلەگىل ئاندا ماڭا لوتفىنى جازىم، يارەب،
دىن نىزامىدا نىزارىنى كى نازىم، يارەب،
قىل نەۋائىنى ھەمۇل خەت بىلە ئازىم، يارەب،
كىم بىز ئۇرياننىدىن ئايرىلدى ئوتـۇز ئالتى خۇتۇت.

ظ (ئىزغى) ھەرىپى
نەسىب ئىتىپ ساڭا ھەق چۇنكى كىمىيا ئەلفاز،
چۇنانچە تىيرە كۆڭۈلگە بېرىپ جۇلا ئەلفاز،
ھىدايەت ئەھلىگە ھەم شەمئ رەھنەما ئەلفاز،
نې نۇتق دىلكەش ئىبرۇر ۋەھ، نې دىلرەبا ئەلفاز،*
مەسىھ نۇتقىدا يوق بۇيلە جانفەزا ئەلفاز.

كەلام گەۋھەرىغە بەلكى دۇرج ئولۇپ ئاغمزى،
ئىكى جەھان يارۇتۇپ ئول ھەبىبىنىڭ مەڭمزى،
قىلىپ ئەدەم بارى سۆزلەرنى سۆزىنىڭ تەمزى،
ئىبرۇر خۇجەستە سۆزۈڭ فەيز مەۋجىنىڭ تېڭمزى،
تېڭمزدا ھەر ساردۇر دۇررى جەبەھا ئەلفاز.

جەھاننى تۇتتى ھەمۇل شارىئى سەھبەلارى
نەجان بەردى داغى نۇكتەئى سەردىلارى،
تۇفەيلىدىن يوقالىپ بەندەنىڭ قەبىھلارى،

* 2 – دىۋان — «نەۋادىرۇش – شەباب» تىن. «ظ» ھەرپى تەركىبىدىكى 2 – غ زەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سۆزۈڭده لەفزيك ئىشىتكەچ ئەرەب فەسىھلارى،
بىرىسى قىلمادىلار سۆزگە ئىبتىدا ئەلفاز.

بۇ مۇجتەمەئ بولۇبان لەفزىگە جەمئى كەلام،
كەلام مەئنىسى بەلكىم تىلىگدا بولدى تەمام،
شەفەئ بولدى ھەدىسىگە، بىزگە يەۋم قىيام،
سۆزۈڭده پەرى خىرەد تاپمادى غەلەت ئەھكام،
تىلىغە سەھۇ ئىلە ھەم ئۆتمەيمن خەتا ئەلفاز.

شەفائەتىگە ھەمە جۇرمنى ئەدەمگە سۇرۇپ،
مەلائىك ئىلكىدەكى جۇرم نامەنى ئۆچۈرۇپ،
سىنىك مۇتابىئەتمك بارچە سەھۇنى كۆچۈرۇپ،
ساڭا نەدىم ئولۇبان جەبرەئىلكم كەتۇرۇپ،
بىر ئاشنا قاشىدىن بارچە ئاشنا ئەلفاز.

ئانىڭكى زىكرى تەمۇغدىن نەجات قىلسە نېتاك،
بېھەشت مەنزىلى ئىچرە مەقام بەرسە نېتاك،
شىكەستە زار نىزارىنى ئاندا قويسە نېتاك،
نەۋائى ئەيلەدى نەئتىگنى ۋىرد بولسە نېتاك،
ئاڭا كەلام رەۋان بەخش مۇنتەھا ئەلفاز.

ع (ئەيمن) ھەرىپى

قىلغىل كۆڭۈلده ئەيكى، قەنائەتنى مۇجتەمەئ،
تاھىرئ خىسالىدىن قىلبان ئۆزنى مۇتتەنەئ،
مۇردا ئۆچۈنكى قىلمە داغى نەفسنى سەبەئ،
ھەقدىن ئەزىزلىق تىلەسەڭ ئەلدىن ئۇزا تەمەئ،
كىم خەلقنىڭ ئەزىزى دېدى «ئەرەمەن قەنەئ».

كۆپ ئەيىبدۇركى سەنئەتىغە لامىئ ئەتسە فەخر،
ئىبرەمەس سەنەدكى زىللەتىغە جامىئ ئەتسە فەخر،
خۇشدۇر ۋىسالى ھەقنى بۇكىم شايىئ ئەتسە فەخر،
مەزمۇمدۇر قەنائەتىدىن قانىئ ئەتسە فەخر،
تاھىرئ خىسالىدىن كىشىنى ئەيلەگەي تەمەئ.

* ـدىۋان ـ؟

سەدق ئەھلىنىڭ قاشىدا ئەجايىپ رەمۇزەدۇر،
ئىشق ئەھلىنىڭ ئىچىدە غەزا دەرد سوزەدۇر،
بەرمەك كۆڭۈلنى چەرخ ۋەفاسىز ئەجۇزەدۇر،
كىم تۇنمە تاپماس ئەتكەلى ئىغتار روزەدۇر.
ئەرمەس ۋەرەئ بىر ئاچقە غەزا بەزلىدۇر ۋەرەئ.

بولغاي ئۆزى غەمنى يېگەن دەرد ئاھ ئىلە،
ۋەھدەت مەيىنى نۇش ئېتەر سۇبھىگاھ ئىلە،
قىلغاي نەسۇھ تەۋبەسىنى چېھرە كاھ ئىلە،
ماتەم ئۆزۈڭگە تۇتكى ئۆلەرسەن گۇناھ ئىلە،
بى جۇرم تۇفەيلىڭ ئۆلگەنگە نېدۇرۇر جەزەئ.

دەرد ئەھلى ئولكى بولسە كېرەكدۇر تەبەئ ئاڭا،
خۇشدۇر مۇھەببەتى بىلە قىلسە رىجەئ ئاڭا،
ئول ئەردۇرۇركى تابىئى بولمىش قىنەئ ئاڭا،
بىر دەردەمەند كۆڭلىدە كۆرسەڭ ۋەجەئ ئاڭا،
گەر كۆڭلۈڭ ئاغرىماس ئول ئەمەس بۇ دۇرۇر رەجەئ.

غەفلەت غۇرۇرى بىرلە جەھان نەقدىن ئالماغۇڭ،
دەردۇ بەلا ئۇقۇبەتىگە ئۆزنى سالماغۇڭ،
لەھۇ تەرەب سۇرۇرى بەلاسىغە قالماغۇڭ،
نەفس ئولسە تابىئىڭ كىشىسىن يوقسە بولماغۇڭ،
ھەرگىز كىشى بولۇپ ساڭا يۇزمىڭ كىشى تەبەئ.

بولدۇڭ نە سۇد دەھرىدە شەھ تەخت ـ تاج ئىلە،
تۇرماس كىشىسى بۇ فانى جەھاندە رەۋاج ئىلە،
بىكەس نىزارى تۇردى جەھان ئىچىدە ياج ئىلە،
قاقغىل نەۋائى ئۇشبۇ ئىشمكنى كاج ئىلە،
كىم سابىت ئولدى فەقرىدە مەزمۇن «مىن قەرەئ».

غ (غەين) ھەرپى

نې خۇش تۇن ئىچرىكى ئول لامەكانغە قويدى ئاياغ،
كى دوست بەزمىدە ۋەھدەت مەيىگە بولدى ئىناغ،
جەمالىدىن قىلىبان كەسب نۇر ئىككى قاراغ،
زىھى بۇراقىڭ ئىزىدىن قەمەر ئۇزارغە داغ،*

* 2 ـ دىۋان ـ «نەۋادىرۇش ـ شەباب» دىن «غ» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 ـ غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مۇئەييەن ئىككى قاراغىڭغە سۇرمەئى مازاغ،

چۇرەۋشەن ئەتتى مەلائىككە نۇكتە پىنھانىن،
كى چاكەر ئەيلەدى ئۆزگە فەلەك نىگەھبانىن،
مۇنەۋۋەر ئەيلەدى توققۇز سىپىھرى بوستانىن،
چۇ يارۇتۇپ يۈزۈڭ ئوتى فەلەك شەبىستانىن،
ئۇ ياتىدىن ئۆچۈرۈپ ھەر تەرەف نۇجۇمى چىراغ.

شەرافەت ئولدى سەما مەنزىلىگە جەۋلانىڭ،
مەلەكنى ئەيلەدى سىراب لۇتف ئىھسانىڭ،
كى قالدى رەۋزەدە ھەۋراغە داغى ھىجرانىڭ،
شەمىم كىم ساچىبان زۇلف ئەنبەر ئەفشانىڭ،
بولۇپ سەۋامىئى قۇدسى ئىلىگە ئەتر دىماغ.

نەۋىد يار كىلىپ جەبرەئىل شەھپەردىن،
ئۇرۇج ئەيلەدىڭ ئول شام بۇ قارا يەردىن،
ئاسىبكى لەھزەدە كامىڭ چۇ ھەفت مەنزەردىن،
ئۆتۈپ قەددى ئۇزارىڭ سىپەھر ئەخزەردىن،
بۇ نەۋئ سەرۋ ئىلە گۇل تاپمايىن يەنە ئول باغ.

ۋۇجۇد مۇلكىدە زىجانغە كۆپ ئىقاب ئىردى،
جەھان ئىلىگە بۇكىم جۇرمدىن ھىجاب ئىردى،
نىدىنكى باشدىن ـ ئاياغ مايىلى شەراب ئىردى،
ئۇلۇسقە زۇلمەتى كۇفر ئىچرە ئىزتىراب ئىردى،
يۈزۈڭ قۇياشى فۇرۇغىدىن ئولدى مۇنچە فەراغ.

رىسالەتىڭ رەقەمىدىنكى ئالدى بارچە سەبەغ،
سىنىكى تاپدى بىرەۋ بولدى خەۋفدىن ئەفرەغ،
كى ھاسىل ئەتتى گەدايىڭ جەھان ـ جەھان مەبلەغ،
كىتابىڭ ئۆزگە كۇتۇبدىن چۇ باردۇر ئەبلەغ،
بەلاغەتىڭغە مۇناسىب ھەق ئەيلەمىش ئەبلاغ.

نەغەمدۇرۇركى مىنى جۇرم ئەھلىگە قوشسە،
ۋۇجۇد مۇلكىنى بادى ئەجەل كىلىپ بۇزسە،

نىزارى، سەندىن ئەگەرچە ئۇمىد ئىتىپ تۇرسە،
بۇ بەسكى ئەينى ئىنايەت بىلە كۆزۈڭ تۇشسە،
تامۇغ ئوتىغە نەۋائىنى سۇدرەپ ئېلتۇر چاغ.

ف (فا) هەرپى

ئارىيەت مۇلكىدە كۆڭلۈم بولدى مېهمانلىقدا هەيف،
ئىنس تاپماي ئاقىبەت كارىغە ئىنسانلىقدا هەيف،
كىم رىيايى زۇهد تەقۋا بىرلە ئىشانلىقدا هەيف،
نەقد ئۇمرۇم كەچتى غەفلەت بىرلە نادانلىقدا هەيف،*
قالغانى سەرف ئولدى ئەندۇهۇ پۇشايمانلىقدا، هەيف.

چۇن ئۇمىد ئەيلەپ ۋەفاسىز دەهرى زالىم كۇنجىدىن،
ئۆزنى قۇتقارماقكىم ئول نەفسى هەۋا ئىسكەنجىدىن،
كىم تەۋەههۇم ئەتمەي ئول تاڭلا مەلامەت سەنجىدىن،
جانغە بىر دىشۋارلىغ قويماي رىيازەت رەنجىدىن،
سەرف ئولدى نەقد ئەۋقاتىم تەن ئاسانلىغدا، هەيف①.

دەهر بى بۇنياد ئۆيىدە بولدى كۆڭلۈم مۇتمەئىن،
هەر نەچە بولدى نەسۇد دەۋران ئارا ساهىب نىگىن،
بادى پەيمانىغە ساقى ئىستەدىم بىر مەهجەبىن،
باغلادىم پەيمانىدىن، پەيمان فىغانىكىم ئەقلىدىن،
بولدىلار پەيمانەدە ئول سۇست پەيمانلىغدا، هەيف.

ئاهكىم، بولدى كۆڭۈل بۇ دەهر زالىم مايىلى،
كامى دىل ئىزدەپ جەهان مۇلكىدە بولدۇم جاهىلى،
بولمادىم بۇ دەهرفانى ئىچرە تەقۋا كامىلى،
ئەي مۇسۇلمانلار، بىلىڭكىم، بولدى ئۇمرۇم هاسىلى،
نەفسى كافىر فىتنەسىدىن نامۇسۇلمانلىقدا، هەيف.

بۇل هەۋەسلىكدىن غۇرۇر ئىچرە باشىمدا تەلبەلىك،
دەهر فانىدا گەدا بولدۇم، نەسۇد، ئولدۇم مەلىك،
بىلمەدىم باقىنى، نەفسىم ئەمرىدە تاپتىم پىلىك،

* 1 – دىۋان — «غەرايىبۇس ـ سىغەر» دىن. «ف» هەرپى تەركىبىدىكى 1 – غەزەل.
① بۇ بىر كۇپلىت قول يازمىدا تەكرار يېزىلىپ قالغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ۋايكىم، نەفئ ئەيلەمەس ھەر نەچچە كىم تارتىپ ئىلىك،
دېسەم ئۆز ئەھۋالىمە بۇ نەۋئى ھەيرانلىغدا، ھەيف.

دەھرىنى ئاقىل ئىقامەت قىلغۇلۇق مەنزىل دېمەس،
يارنىڭ يادىدا غەملىك بولسە مۇندا غەم يېمەس،
بىۋەفا ئالەمدە جاۋىدان ئىقامەت ئەيلەمەس،
ئانداغ ئىش قىلكىم، پۇشەيمان بولماغايسەن، كىم ئەمەس،
ھېچ ئاسىغ چۇن ئىش خەتا بولدى پۇشەيمانلىغدا، ھەيف.

كىم خىرەد ئەھلى فەلەك ئاشۇبىدىن ھەيران ئېرۇر،
بۇ فەنا مۇلكىدە ھەيرانلىقدا سەرگەردان ئېرۇر
دەھرىغە بەردى كۆڭۈلنى مەن كەبى نادان ئېرۇر،
ھەرنە ئۆتكەن سۆزلەرىم چىندۇر دېسەم يالغان ئېرۇر،
چىن بۇ دۇركىم ئېيتايىن ئۇمر ئۆتتى يالغانلىغدا، ھەيف.

قەئر ئەتـۋارىنى تۇت يادى بىلە قىل جان فىدا،
غەفلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغان، دەپ كېلۇر ھەردەم نىدا،
كىم كۆڭۈل بەرمەي جەھانغە ئۇمرىنى قىلغىل ئەدا،
چۇن يەڭىلراقدۇر ھېساب ئولغاندا سۇلتاندىن گەدا،
ھەيفكىم بولغاي گەدا ئەۋقاتى سۇلتانلىغدا، ھەيف.

فەھم قىل، ئەي دوستلار، بۇ دەھر ئازارى مېنىڭ،
نېش ئۇرۇپ جانىمغە ھەردەم غەم گۇلى خارى، مېنىڭ،
مۇنىسىم بولدى نېتەي، ئەندۇھ سەردارى، مېنىڭ،
ئەي نەۋائى، ۋاقىف ئېرمەس خەلقدىن بارى، مېنىڭ،
كەچدى ئۇمرۇم نەقدى غەفلەت بىرلە نادانلىغدا، ھەيف.

ق (قاف) ھەرپى

پۇر ئولۇب ئەيـبدۇرۇر قىلسە كىشى زىبالىق،
دۇنيەغە [لەھزە] كۆڭۈل بەرمەگەن ئول دانالىق،
تۇشەئى ئاخىرەت ئولكىم سىفەتى ئەنقالىق،
ئولكى كافۇرى بولۇپ مۇشك قىلۇر رەئـنالىق، *
ئاقساقالىغە كۈلەر خەلق، زىھى رەسۋالىق.

* 2 – دىۋان — «نەۋادىرۇش – شەباب» دىن «ق» ھەرپى تەركىبىدىكى 8 – غەزەل.

شەيخ ئولۇپ قىلسە شەباب ئىشلارىنى سەۋدالىق،
ئاقىبەت كارىنى كۆرمەككە قىلۇر ئەغمالىق،
ياراشۇرمۇ قارىغە لەھۇ بىلە شەيدالىق،
چۇن ساقالسىزلىق ئېرۇر لازىمەئى رەئنالىق،
قىرقساق لازىم ئېرۇر ئانى، زىبى رەئنالىق.

ئاقىل ئولكىم قارىغاندا غەمى دۇنيانى يېمەس،
جاھىلى مۇتلەق ئېرۇر ئەيلەمەسە تەركى ھەۋەس،
قارى ئۆزنى ياساسە باز يىگىتلىك گەلمەس،
ئۇمرىگە يەتتى چۇ ئەللىك يەنە ئەللىكدىن ئەمەس،①
ياغملىق تەكرىگە ۋۇ ئەمرىگە نافەرمانلىق.

چۇن فەنا ئەھلى ئەمەل مەزرەئىگە مەشغۇلدۇر،
ئاندا بارماقغە ئانىڭ ھەر نەفەسى بىر يولدۇر،
ئىنتىقال ئەھلىگە تەۋبە كۇتۇبى مەنقۇلدۇر،
كىم يىگىتلىكدە قىلۇر تەۋبە، يىگىتلىك ئولدۇر
قارى بۇلغار ساقالىن، قىلسە قەدەھ پەيمالىق.

غەفلەت ئەھلىنى كۆرۈڭ، ئالدىرابان بادە ئىچەر،
نازۇ نېئىمەتلەرىنى ئانچە يەبان، بادە ئىچەر،
جۇرم ئىسيان ئۇرۇغىنى تارىبان، بادە ئىچەر،
تەكرىدىن قورقماي ئولكىم قارىبان، بادە ئىچەر،
ياخشىراقدۇر بۇ مۇسۇلمانلىغدىن تەرسالىق.②

ۋەتەنى ئەسلىنى ياد ئەت گەر ئىسەڭ ئەھلى تەمىز،
قارىبان فېئلى جەۋان بىرلە داغى قىلمە ستىز،
كىم ئەزىزلىق تىلەسەڭ دەھر ئىلىدىن ئەيلە گۇرز،
قاراغاندا ئىككى ئىشدۇر بارىسى ئەلگە ئەزىز،
بىرى زۇھدۇ بىرىسى خەلقنارا ناپەيدالىق.

بەندەلىك خىزمەتىنى ئەمدى، كۆڭۈل ئادەت قىل،
يار يادىنى ھەمىشە ئۆزىگە رافەت قىل،

① بۇ مىسرا «لىزارى كۇللىياتى» دا: «ئۇمر ئەللىكە چۇ يەتتى...» دەپ يېزىلغان. قولىمىزدىكى «چاھار دىۋان» نىڭ قولىيازما نۇسخىلىرىغا ئاساسەن تۈزىتىپ ئېلىندى.

② بۇ غەزەلنىڭ مۇشۇ كۇپلىتىدىن كېيىنكى 6 – 7 – بەيىتلىرىغا مۇخەممەس يېزىلماي قالغان. 8 – 9 – بەيىتلىرى مۇخەممەستە مۇقەددەم – ئاخىر بولۇپ قالغان. تۈزىتىپ ئېلىندى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كاتىبى زار نىزارى، غەم ئارا تاقەت قىل،
ئەي نەۋائى، قاردىك گۇشە تۇتۇپ تائەت قىل،
بولمايمن خار دېسەڭ ئەيلەمە بەزم ئارالىق.

ك (كاف)· ھەرپى

جەھان گۇلزارىدا سۇنۇ تۇرلۇك گۇل بەدەن قىلدىك.
ئانىڭكى ئارەزىنى ئەرغەۋانۇ نەستەرەن قىلدىك
شەمىمى ئىشق ئىلە ھەر سۇنبۇلىن مۇشكى خوتەن قىلدىك،
يانا، ئەي ئىشق، گۇل رۇخسارىن ئاشۇبى چەمەن قىلدىك،*
ھەزىن بۇلبۇل تەنىغە ھەربىدىن بىر تىكەن قىلدىك،

بەھار ئەييامى بۇلبۇل جىسمىنى گۇلدەك قىزارتۇردىن،
چىقاردىپ ئاتەشىن گۇل نالەئى ئەفغانى ئارتۇردىن،
سەھەر شەبنەم كەبى ئىشق ئەھلى كۆزىنى ياشارتۇردىن،
كۆڭۈلنى تەلبە ئەيلەپ قەيدىغە ھەريان ئاقارتۇردىن①
چەمەن زەنجىرى گىسوسىدا يۈز چىنۇ شىكەن قىلدىك.

رەبىئۇل ـ فەسلى گۇلشەن گۇللارىنى ئەيلەمىش ئەھيا،
زۇھۇر ئەيلەپ چەمەندە نەستەرەن بىرلە گۇلى رەئنا،
كى ئىشق ئاشۇبىدىن ئانداغ قىزارمىش لالەدىن سەھرا،
سەھاب ئەتفالى ژالە تاشلارىن ياغدۇرغالى، ئەي گۇل،
پەرى يەڭلىغ زۇھۇر ئەيلەپ جۇنۇن بۇلبۇلغە فەن قىلدىك.

بېرىپ رەڭ ئىشق گۇلغە چۇنكى بۇلبۇل قانىدىن گويا،
قىلىپ مەڭ قارىنى ھەم نالەۋۇ ئەفغانىدىن گويا،
گۇلىستانغە بېرىپ زىبنەت ھەۋا بارانىدىن گويا،
رىياھمن خەيلىنى چەكمەككە يەر زىندانىدىن گويا،
بۇلۇت ئەييارنىڭ ھەر قەترە تارىن بىر رەسەن قىلدىك.

---

* 4 ـ دىۋان ـــ «فەۋايىدۇل ـــ كىبەر» دىن «ك» ھەرپى ئەركىندىكى 38 ـ غەزەل.

① «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى نۇسخىلىرىدا «ئاقارتۇر»دىن دېگەن بۇ سۆز «ئاقار سۇدىن» دېيىلگەن.

چەمەنلەر رەڭگىنىڭ شاھمغە بالىن بولدى خەمرى گۈل،
يەزەكدار ئولدى ئول دەرگەھدە بۇلبۇل ئۆزنى ئەيلەپ قۇل،
گۈلىستان شەبنەمىدىن ھەر سەھەردە نۇش ئەيلەپ مۇل،
نىھالى گۈل نەشمەن گۈلشەن ئىتنىڭ كويى، ئول بۇلبۇل،①
فىراق ئىچرە تىكەندىن بىستەرۇ خەستىدىن ۋەتەن قىلدىڭ،

كۆڭۈل ئول باغبانىنىڭ ئەيلەدى ئېھسانىغە تەسلىم،
چەراكىم، جان دىماغىنى مۇئەتتەر قىلدى ئول تەشمىم،
قىلىبان ساقىئى ۋەھدەتكە ۋەھدەت دەيردە تەھرىم،
يۈزۈڭ شەمئىدە شەبنەم، يوقسە تەردۇر، ساقيا، ۋەھكىم
ئول ئەنجۇمدىن شەبىستان ئىچرە قەتلى ئەنجۇمەن قىلدىڭ،

جەھان باغىدا بۇلبۇل تارتمىش گۈل ئىشقىدا ئەمگەك،
تۇرۇپ بىر تۇن نەۋا ئەيلەپ فىغانۇ ناله بىرله تەك،
بولۇپ ئادەت مۇھەببەتدە گەھى يىغلاپ، گەھى كۈلمەك
چەمەندە مەست بۇلبۇلدىنكى ھەريان خەم بولۇپ گۈلدەك،
زەمانى جىلۋە ئەيلەپ، بىزنى رەسۋايى زەمەن قىلدىڭ،

جەمالىن كۆرگۈزۈپ باغى ئىرەمدە گۈل زۇھۇر ئەيلەپ،
قىلىبان شىيفتە ئاشىقلارىن گۈلشەننى نۇر ئەيلەپ،
ھەمانا ئىشق ئىله بۇلبۇلغە ئۆلمەكنى زەرۇر ئەيلەپ،
ئۆلۈك دەپ ئۇجبدىن زاھىد ئاڭا خىلۋەتنى كۇر ئەيلەپ
ھەمانا پەردەئى پىندارىن، ئەي گەردۇن،كەفەن قىلدىڭ،

نەدامەت ۋادىسىدا ئىشق ھەسرەت بىرله تۇرغۇزغاي،
ۋۇجۇدۇمنى، دەريغا، ئەشىك سىلاب بىرله ئاقىزغاي،
فەلەك قەسد ئەيلەبان دەپدۇر نىزارى كۆڭلىنى قوزغاي،
نەۋائى، قايدا غەم سىلى يانا كۆڭلىك ئۆيمن بۇزغاي،
كى ئەيلەردە ئىمارەت ئاندا بالچىغ دەرددەن قىلدىڭ.

ل (لام) ھەرپى

بۇ جەھان ئەھلىنى ئەيكەم، نەفسىگە مۇنقاد بىل،
شىددەتى دۇنيا ئۇمۇرىدا ئانى شەدداد بىل،

① «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا بۇ سۆز «ئەي بۇلبۇل» دەپ يېزىلغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دەھر زالىم گەنجەۋزنى مەنبەئى فەريات بىل،
ئەي كۆڭۈل، بەر كۆك ئەساسىن ئەسرۇ بى بۇنياد بىل،*
ئول كېسەكنى سۇدا كۆر، بۇ سەفھەنى بەرباد بىل.

كىمگە ئەيلەپدۇر ۋەفا دۇنيا ئۇمۇرى مەسكەنى،
ئاربيەت مۇلكى ئەمەس ئەھلى فەنانىڭ مەئمەنى،
چۇن ئەدەم سەر مەنزىلىگە ئاقىبەت سۇرگەي سېنى،
جىسىم ئۆيى چۆلكىم ئېرۇر فانى تەفاۋۇت يوق ئانى،
گەر فەنا سىلابىدىن ۋەيران ۋەگەر ئاباد بىل،

ماسەۋەللاھ قەيىددىن چىق، ئەيلەگىل غەمنى ئۇزۇق،
جىسىم تەركىۋ ي بۇزۇلماسدا كۆڭۈلنى قىل سۇنۇق.
ھىرس جامىن سۇندۇرۇپ، غەفلەت مەيىدىن قىل قۇرۇق،
تۆرت ئۇنسۇر قەيىددىن تا چىقماغايسەن نەفئى يوق،
ئاسمانى تۆرت دەفتەرنى تۇتايكىم، ياد بىل.

ھاجەت ئېرمەس تەكرىنى ئەۋسافى ئىلە ئەتمەك ئەيان،
ئەقىل كوتەھدۇر، ئانىڭ تەئرىفىدە قاسىر زەبان،
كۇنھىغە يەتمەكدە ئاجىز گۇڭگۇلال ئولغاي لىسان،
ئەيكى، دەپسەن: ھەقنى مەن تەئرىف – ۋەسىف ئەيلەي دەبان،
ۋەسفىدىن مۇستەغنىيۇ تەئرىفدىن ئازاد بىل.

ھەمدگە قايىل ئانىڭ گەر ئادەمۇ گەرنۇھدۇر،
ياد بىرلە ئىشق ئارا يۇزمىڭ تۇمەن مەزبۇھدۇر،
بارچەغە ۋىردى زەبان قۇددۇس ئىلە سۇببۇھدۇر،
تەكرى زىكرىكىم مەلائىككە غىزايى رۇھدۇر،
بۇغىزانى ھەق يولىغە كىرگەن ئەلگە زاد بىل.

يارىنىڭ يادى بولۇپ بىزلەرگە فەمد – دارىن خەير،
ئەي كۆڭۈل قىلغىل ھەمىشە فىكر ۋادىسىدا سەير،
ئىستەگىل جەھد ئەيلەبان ئول يان ئۇچۇپ مانەند تەير،
گەر ھەبىبىم قىلسە ئىزھارى كەلام، ئەي پەرى دەير،
ئىسايۇ مەريەمنى ئولدەم گۇڭگو مادەرزاد بىل.

تاپتى چۇن روزى ئەزەلدە ئىشق ئەتۇارى ۋۇقۇئ،
سالدى جان مۇلكىگە ئول دەم قوزغالان بىرلە خۇشۇئ،

* 1–دىۋان–«غەرايىبۇس — سىغەر» دىن «ل» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 – ئەزەل.

ئەيلەگەي جانۇ كۆڭۈل فەھم خەرەد ئول يان رۇجۇئ،
مەنتىقى ئىشىق ئىچرە ئاشىقنى تەسەۋۋۇر ئەيلە نەۋ①،
فەرد بولغانلارنى بۇ يولدا ئاڭا ئەفراد بىل.

ياشۇرۇپ ئەھلى فەنا مېھنەت ئۆيىدە جىسمىنى،
دائىما ئەيلەپدۇرۇر پىرى مۇغانىنىڭ رەسمىنى،
ئاندا شەھ بولماق ئۈچۈن ئالدى گەدالىغ قىسمىنى،
ئەل ئاياغىغە تۆشەردىن باشقە چىقماق رەسمىنى،
مەي كۆھەن پىرىدىن ئۇشبۇ دەير ئارا ئىرشاد بىل.

بىستەرى قۇربەتتە، ئەيكىم، شاد ياتقۇمدۇر دېسەڭ،
دەير پىرىدىن ئەگەر ساغەرنى تاتقۇمدۇر دېسەڭ،
ئىشقىنىڭ كۇل مىخلارىن جانىمغە قاققۇمدۇر دېسەڭ،
ئەي سۇلۇك ئەھلى قاچان مەقسۇد تاپقۇمدۇر دېسەڭ،
ماسەۋەللاھنى فەنا كۆرگەن زەمان مىئاد بىل.

سىدق ئەھلى بولغۇسىدۇر پەيرەۋيى خەيرۇل – بەشەر،
راستلىق پىرله شەرايىئ غەيرىدىن تاپقاي ئەسەر،
ئولكى ۋەھدەت باغىدىن تەسدىق ئىله تاتقاي سەمەر،
ئەيكى، دەپسەنكىم: بىلەي تەۋھىد سىرىدىن خەبەر،
شەرئىدىن نېكىم تەجاۋۇز ئەيلەدى ئىلھاد بىل.

تالىبى دىدار ئولكىم ماسەۋەللاھدىن قاچمۇ،
يۇرگۇسىدۇر ئەبرى بارانەك دۇرى ئەشكىن ساچمۇ،
تاپمادى مەقسەد نىزارى، بۇ جەھاندا كۆز ئاچمۇ،
دوست ۋەسلىن تاپماغان دۇنياۋۇ ئۇقبادىن كېچمۇ،
ئۇشبۇ دەردىگە نەۋائى ھالىن ئىستىشھادبىل.

م (مىم) ھەرپى*

ئەيلەدى كىمگە ۋەفا مېھر بىلە بۇ ئالەم،
ئاقىبەت بولدى فەنا مەرتەبەسىدە ئادەم،

①«نەۋ» دېگەن بۇ سۆز — «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا «نوھ» دەپ يېزىلغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سەمەرى غەم بىلە بۇ سەرۋى قەدىم بولدى خەم،
لەبلەرىمدىن ئىككى دۇردانەنى چەرخ ئەيلەدى كەم،*
رەخنەلەر بولدى ئەجەل كىرگەلى جان، چىققالى ھەم.

بۇ فەنا ۋادىسىنىڭ ئۇقبەلەرىدە كۆپ بىم،
قىلىبان چەرخ بۇ ۋادىدا ئىزامىمنى رەمىم،
جىسم مېئمارى بۇزۇلماغلىقىدىن ئاشتى غەمىم،
ھەر فەنا رەخنەسىنى تۇتسە بولۇر تۇرفە بۇ كىم،
مۇمكىن ئېرمەس بۇ ئىكى رەخنەنى قىلماق مەھكەم.

ئۇمر شىرازەسى چۈن بادى ئەجەلدىن سۆكۈلۈر،
سەرۋىدەك قامەتىم ئاخىر بۇ ئەلەمدىن بۇكۇلۇر،
ئاھكىم، لەشكەرى غەم ئەمدى باشىغە ئۆگۈلۈر،
تۇرفەراق بۇكى، نەچە قىلسە ئىمارەت ① تۆكۈلۈر،
بۇ فەنا رەخنەسىنىڭ ئىككى يانىدىن ھەردەم.

رۇھ بىچارەگە بۇ قالىبى تەن بولدى قەفەس،
بۇ قەفەس رەخنەلەرى ھەم چۇ بولۇپ راھى نەفەس،
قارىدىڭ، ئەمدى يىگىتلىك يولىنى قىلمە ھەۋەس،
دېمەگىل بولدى ئەجەل كىرمەك ئۈچۈن رەخنەۋۇ بەس،
ئاڭاچە يول بۇ دۇرۇر كىرگەلى يۈز تۈرلۈك غەم.

كىمگە كۆرگۈزدى ۋەفا ئۇشبۇ ۋەفاسىز دۇنيا،
نەقد ئۇمرۇمنى ئالىپ ئەيلەدى قەددىمنى دۇتا،
تۆكۈلۈپ جىسمى ئەمارى بولۇبان بارچە فەنا،
يۈز سىتەمدۇر ماڭا تىش زەخملەرىدىن گويا،
تىشنىكىم سەن دېدىلەر بارئىمىش ئول سىين سىتەم.

قالمادى يۈزدە تەراۋەت، نە قىلاي سۆزدە داغى،
قۇۋۋەتى ھوش بىلە قالمادى نەم ئۆزدە داغى،
بەلگۇرۇپ رىشى ئەجەل مويىسەفىد يۈزدە داغى،

---

*3- دىۋان — «بەدابىئۇل — ۋەسەت» دىن. «م» ھەركىبىدىكى 24 — غەزەل.

① «ئىمارەت» دېگەن بۇ سۆز «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا «رىئايەت» دەپ يېزىلغان.

يوقكى تىش سىنۇ سىتەم بولدىيۇ بەس كۆزدە داغى،
قالمادى نۇرى ئانى، داغى دېگىل ئەين ئەدەم①

ئاقىل ئېرسەڭ تىغ ئۇرۇڭ دارى فەنا مەشغۇلىدىن،
كەتكەي ئاخىر كىشىنىڭ بارچە تەمەۋۇل قولىدىن،
ياد قىل كۆڭلۈڭ ئارا ئەھلى بەسەر مەنقۇلىدىن،
تىرەلىك بىرلە شكەستىكى تىشۇ كۆز يولىدىن،
ماڭا يۈزلەندى. دېمەك، بولماس ئانى كۆرمەك ھەم②.

ئاھكىم، كۆز يولىدىن غۇسسەۋۇ غەم ئەشكى ئاقىپ،
چۈن فەنا مەنزىلىگە سۈردى ۋۇجۇدۇمنى يېقىپ،
نە قىلاي، ئەمدى ھەۋەس يولىدا قالدىم ئازىقىپ،
تىش ئىكى رەخنەسىدىن ھەسرەتۇ غەم دۇدى چىقىپ،
تۇتتى گويا كۆز ئىكى كۆزگۈسىنى زەڭگى زەم.

يار يادى بىلە قىل ئەمدى چۇ كۆڭلۈڭنى دورۇست،
ئاقىبەت كارى ئۈچۈن ئۆزنى داغى ئەيلەمە شۇست،
زادراھ ئىستە، نىزارى، كەمەرىڭ باغلاپ رۇست،
بول نەۋائى سەفەر ئاھەڭگىگە ئامادەۋۇ چۇست،
كىم بولۇر بارچە ئەجەل پىش رەۋىدۇر فەئەفھەم.

* *

نىگارىم ھەجرى ئاشۇبىن بۇ مەھزۇن جانىمە سالدىم،
فىراقى زۇلمەتىدە چۇرم ئىلىدەك ئەسرۇ قىنالدىم،
مۇھەببەتنىڭ گەرانبارىنى جانىم بوينىغە ئالدىم،
ۋىسال ③ ئىچرە ئول ئاينىڭ فۇرقەتىن ئاسان گۇمان قىلدىم،*
چۇ باردى، ۋايكىم، نې نەۋئ دۇشۋار ئېركەنىن بىلدىم.

---

①بۇ مىسرا نىزارى «كۇللىياتى» دا: «قالمادى يۈزدە ئانى داغى دېگىل سىنۇسىتەم» دەپ يېزىلىپ قالغان، «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىغا ئاساسەن تۈزىتىپ ئېلىندى.

② «چاھار دىۋان» نىڭ قول يازما نۇسخىلىرىدىكى بۇ 6 - كۇبلېت «نىزارى كۇللىياتى» دا 8 - كۇبلېت قىلىپ قويۇلغان. تۈزىتىپ ئېلىندى.

③ «ۋىسال» دېگەن بۇ سۆز «نىزارى كۇللىياتى» نىڭ قول يازما نۇسخىسىدا «فىراق» دەپ يېزىلىپ قالغان. «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىغا ئاساسەن تۈزىتىپ ئېلىندى.

*4- دىۋان — «فەۋايىدۇل - كەبىر» دىن. «م» ھەرپى تەركىبىدىكى 4-3 غەزەل

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

نەۋا ئىزدەپ، ھەۋا چەڭگىنى يادى بىرلە چالغايمەن،
نەفىرى ئاھ بىرلە ئىپق ئىقلىمىنى ئالغايمەن،
خەيالى بەزمىگاھىدا چۇ ھىجران بىرلە قالغايمەن،
دەر ئېردىم: ھەجردە شايەد ئۆزۈمنى قۇتقارالغايمەن،
بۇ سۆز ھەشۋ ئېركەنىن بىلدىم، ھەمول سائەتكى ئايرىلدىم.

مېنىڭ مەجنۇنلۇغۇمدىن دەھر ئىچىندە فىتنەلەر بولدى،
كى فەند ئەھلى زەبانى نىش، بەلكىم دەشنەلەر بولدى،
فەلەكدىن ناتەۋان جانىمغە تۈرلۈك گىنەلەر بولدى،
فىغانكىم، دەرد ـ غەم كىرمەككە خۇش ـ خۇش رەخنەلەر بولدى،
كۆڭۈلكىم تۆش ـ تۆشىدىن دەردۇغەم چىقسۇن دەبان بىلدىم.

ئەدەم شامىدا بار ئېردى خىرەد مۇلكىدە نابۇدلۇق،
شەھادەت مەھفىلى كاشانەسىگە تۈشتى مەۋجۇدلۇق،
فىغان بىرلە ئەلەمدىن ئىشق ئېلىگە يەتتى بېھبۇدلۇق،
ھەمول دەم ئىشق دەشتىدە مېنى گۇم قىلدى بى خۇدلۇق
ئەگەر ھۇشۇ خىرەد سەئيى بىلە بىرلەھزە تابىلدىم.

بەسى سەرگەشتەلىك، ھەجرىدە ئانىڭ، يەتتى گەردۇنغە،
نې يەتمەك ھاسىل ئولغاي پويە ئۇرماقدىن بۇ مەھزۇنغە،
قۇيۇندەك ھەر زەمان يادىدا تۈشدۇم دەشتى ھامۇنغە،
فەنا يۇلىغە تۈشدۇم يەتكەلى فەرھادۇ مەجنۇنغە،
نېچۈك يول بارمايىنكىم ياخشى ھەمرەھلەرگە قاتىلدىم.

مۇھەببەت بادەسىن پىرى مۇغان ئىلكىدە نۇش ئەيلەپ،
يۈگۈردۇم ھەر زەمان مەيخانە يولىدا خۇرۇش ئەيلەپ،
ھەۋايى ئىشق ئارا مەخمۇرلۇغدىن بەلكى جۇش ئەيلەپ،
چۇ ئىچتىم ئىشق جامىن، بىخۇد ئولدۇم تەركى ھۇش ئەيلەپ.
ئانىڭدەك مەي ئىچىپ بۇ نەۋئ ئۇسرۇكلۇكدىن ئايىلدىم.

ۋەلى، كام ئەھلىگە يوق ئىشق دەشتىنىڭ ھەۋايىدەك،
غۇبار ئەتمەككە تەننى يوق مۇھەببەتنىڭ فەزايىدەك،
كى يوقدۇر دىلبەرى يەكتا نىزارى دىلرەبايىدەك،
فىراقى مۇشكىل ئېرمىش بىلمەيىن مەن ھەم نەۋائىدەك،
ۋىسال ئىچرە ئول ئاينىڭ فۇرقەتىن ئاسان گۇمان قىلدىم.

ن (نۇن) ھەرپى

تەگدى بۇلبۇل جانغە نەشتەركى گۈلنىڭ خاردىدىن،
بى ۋەفالىقنىڭ سۇرۇدىنى چېكىپ مىنقاردىدىن،
كىم فەنا ئۇدى چىقار زاغۇ زەغەن گۈفتاردىدىن،
ھەر خەزان بەرگى ئېرۇر زارىكى دەھر ئازاردىدىن،*
سارغارىپ مەندەك تۇشەر ئايرۇ سىھى قەد ياردىدىن.

كىم جۇنۇن ئەھلى ئېرۇر كەردى ھەمول تاغ ئۆيمگە،
ئەندەلىب كەرگەن كەبى ئەشجار ئۆزە زاغ ئۆيمگە،
ئاقىبەت بولغاي خەزان يوقدۇر ۋەفا باغ ئۈيمگە،
ھەر قۇرۇغان شاخى مەجنۇندۇركى تۇفراغ ئۆيمگە،
تاپشۇزۇر ھەردەم ئىلىك يۇپ نازەنىن بىماردىدىن.

نىش ئۇرار باغۇ بەھارىمغە چۇ كۈزنىڭ ئەقرەبى،
كىم نۇزۇل ئەتمىش، دەربغا، بۇ ھەياتىم كەۋكەبى،
نەئىش ئاتلىغ كەلدى باشىمغە ھەياتىم ئەشھەبى،
باغ ئارا دېمەڭ خەزانكىم، ئاشىق ئولمىش مەن كەبى،
بەلگۇرۇر ساۋۇغ نەفەس بىرلە ساريغ رۇخساردىدىن.

ئاھكىم، ئەستى بەھارىم باغىمغە بادى خەزان،
تاكىنىڭ بەرگى كەبى ساريغ يۇزۇمنى قىلدى قان،
مەنىكىم بولدۇم نەدامەتدە بەلى باغلىق سەمان،
ھەر ئاقار سۇنى خەزان تېغى قىلىمبدۇر زەر فىشان①،
كەسكەلى مېھرۇ ۋەفا نەخلىن جەھان گۈلزاردىدىن.

دەھردىن كۆرمەي ۋەفا بولدى مەلالىم بى ئەدەد،
بولدى نۇن گويا نەدامەتدە بىلىك بۇ سەرۇى قەد،
زەئفەران يەكلىغ بولۇپ ھەركۈن ساڭا غەم بىرلە خەد،
بۇ ساريغ يۇز بىرلە ئۆلسەم كويمدا تاكىم ئەبەد②،
شاخلار باغلاڭ خەزانى ئىشق پىچان تاردىدىن.

*4- دىۋان — «فەۋايىدۇل — كىبەر» دىن. «ن» ھەرپى تەركىبىدىكى 13 - غەزەل.

① «زەر فىشان» دېگەن بۇ سۆز «نىزارى كۇللىياتى» دا «بىرلىشان» دەپ يېزىلغان «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىغا ئاساسەن تۈزىتىپ ئېلىندى.

② «تاكىم ئەبەد» دېگەن بۇ سۆز «چار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا «تابۇتىمە» دەپ يېزىلغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چۈن كۆھۇلەت ۋەقتى قىلدى رۇزگارىمنى قارا،
كىم فەنا ئەتفالى ئەيلەپدۇر ياشىمدا ماجەرا،
ئىشق تابىدىن كۆڭۈلدە داغلاردىن يۇز پارا،
كويمدا كۆيمىش كۆڭۈل بۇ كىم خەزاندۇر باغ ئارا،
ئەستى بىر يەل گويميا كۆيگەن غەربىمم ساردىدىن.

جام تۇتغىل بىزگە ئەمدى دەفئ قىل غەم، ساقيا،
كىم تەرەھھۇم ئەيلەبان قىل ئۆزگە ھەمدەم ساقيا،
ئەسفەر ئايمن بادەنىكىم قىلماغىل كەم ساقيا،
گاھى يۇز بىزلە ئۆلەرمەن ئىسەۋى دەم، ساقيا،
بادە تۇت خۇرشىد جامۇ كەھرەبا كىمردارىدىن.

قالدى بۇلبۇلنىڭ گۈلستاندا نىشان تىرناغلارى.
قالدىمۇ بولماي خەزان بۇ دەھر ئالەم باغلارى،
بولدى مەئۇا چۈن نىزارىغە نەدامەت تاغلارى،
بادەئىكىم جۇرئەسى تامغاچ خەزان يافراغلارى،
تاك بەرگىدەك قىزارغاي سەر - بەسەر ئەشجارىدىن①.

ۋ (ۋاۋ) ھەرپى

جەھان ئەرۇسىغە، ئەي يار، ئۆزنى قىلمە كۆيەۋ،
ھەۋا مۇقەممىرىغە جان نۇقۇدىن ئەتمە گەرەۋ،
تۇشۇپ ھەۋايۇ - ھەۋەسىدىن مۇھاسىبىگىغە قىرەۋ،
تەرىقى ئىشق ئارا گەر ئۆزنى فەرد قىلسە بىرەۋ،*
ھەرنى ئەمەس ئاڭا يەر - كۆك نەچە ئىرۇرلەر ئىكەۋ.

چۇ يار زىكرىغە قىلغاي دەمىنى ھەمدەمكىم،
كى جاندا بولسە غەمىم يار، ئول يېمەس غەمكىم،
كىلۇر بۇ چەرخدىن تا باشىڭغە ماتەمكىم،
كۆڭۈلدىن ئەيلە مەۋالىد مەيلىنى كەمكىم،
بولۇرغە فەرد مەۋانىئىدۇركى ئۇچەۋ.

خەلاس ئەيلە ئۆزۈڭ ئەل ئارا تەفاخۇردىن،
كى زاد ئىتىپكى سەھەردە كۆزۈڭدەكى دۇردىن،

① نىزارى بۇ غەزەلنىڭ ۋ - بەيىتىغا مۇخەممەس يازمىاي قالغان. بۇ ۋ - بەيىت «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدىمۇ كۆچۈرۈلمەي قالغان.

* 4 - دىۋان - «فەۋايىدۇل - كىبەر» دىن. «ۋ» ھەرپى تەركىبىدىكى 1 - غەزەل.

فەنا يولغە كىرىپ قالماغىل تەجاسۇردىن.
دېسەڭ فەلەككە چىقاي، فانى ئول ئەناسۇردىن،
نېدىنكى روھۇڭغەدۇر بۇ چارمىخ تۆرتەۋ.

فەنا ئېلىگە ئەسۇد ئولسە كەشى يەتتە فەلەك،
ئەدەم يولغە چېكەر ئەھلى دەردنى بىشەك،
جەھان تەئەللۇقىدىن ئۆزنى ساق قىلسە كېرەك،
ھەۋاس خەمىس ئىلە مەقسۇد بولمادى مۇدرەك،
كۆڭۈلنى ئۇز ئىككى - ئۈچ ئۇزۇ پىشى ئەمەس بۇ بەشەۋ.

جەھاندىن ئۇزدى كۆڭۈل ئەھلى ساق سۇفىيە،
كى شەش جىھەتىدىن ئۆتەر سالكى سۇلۇكىيە،
بەسىر چىراغىنى قىلغىل ئەمەلدە نۇرىيە،
فەنايى مەھز نېتەر سىتتەئى زۇرۇرىيە،
نېدىنكى يوققە زۇرۇرەت ئەمەس بۇ نەۋئ ئالتەۋ.

چۇ يار ئەمرىدىن ئايرۇ كەرامەت ئەتكۈدۇر،
مۇئونەتىنى كۆرۈپ ئۆزلۈكۈڭ ئۇنۇتقۇدۇر،
ئۆزۈڭنى چاھى نەدامەت ئارا يىقىتقۇدۇر،
خىلاف شەرئى ئەگەر يەتتى كۆكىكە چىققۇدۇر،
يېقىنكى يەتتە تەمۇغدىن بەتەردۇر ئول يەتتەۋ.

نەدامەتى ئاشار ئانىڭ كۆڭۈلدە بولماسە بىم،
جەھان ئۇمۇردىغە، ئەي يار، قىلماغىل تەسلىم،
ھەرەم ئۇمىدىن ئىتىپ، ئەي نىزارى، ئىستە ھەرىم،
نەۋائىيا، سەككىز ئۇچماغ ھەۋاسىدىن كەچكىم،
بولار مەۋانېئ ئىبرۇر يار ئىستەر ئولسە بىرەۋ.

ھ - ە (ھا) ھەرپى

نىگار يادىدا ھەردەم ئۇزار ھەمچۇن كاھ،
فىغانو نالەئى غەم بىرلە ھالىم ئولدى تەباھ،
دەمىم ھەزارەتىدىن چۇن ئاقاردى سەبزە - گىياھ،
سىپېھرى سەقفىغە ئالتۇن سۇتۇن بولۇر، ئەي ماھ،*
دەمىكى چەرخغە چەكسەم غەمىڭدە شۇئلەئى ئاھ.

* 3 - دىۋان - «بەدايىئۇل - ۋەسەت» دىن. «ھ» ھەرپى تەركىبىدىكى 8 - غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تەرەھھۇم ئەيلەگىل ئەي، سەندىن ئۆزگە يوق پىنەھىم،
كى ئىشق سىررىدە ھەرگىز يېزىلمادى گىرەھىم،
بولۇپ كۆڭۈل ئۆيى زىكرىڭدە ئەسرۇ خانەقەھىم،
دېدىمكى: ئۆلتۈرەسەن ئىشق ئارا نېدۇر گۇنەھىم؟
دېدىكى: ئىشقدىن ئارتۇق يەنە بولۇرمۇ گۇناھ.

ئانىڭكى ئىشقىدە كۆيسەڭ كۆڭۈل كەمالىڭ ئېرۇر،
قازاردا غەم تاغىنى كوھكەن مىسالىڭ ئېرۇر،
چۇ ئىشق نوقتەلەرى چۈن خۇجەستە فالىڭ ئېرۇر،
دېمەكى تازە تۇگەنلەر گۇۋاھى ھالىڭ① ئېرۇر،
يۈزى قارالىغى يالغان بولۇردىن ئولدى گۇۋاھ.

كۆزۈمدىن ئاقتى سىرىشكىم ۋىسال ھەسرەتىدىن،
زەئىف بولدى ۋۇجۇدۇمكى داغى فۇرقەتىدىن،
فەلەككە يەتتى شەرارە كۆڭۈل ھەرارەتىدىن،
كۆزۈمگە كىردى خەيالىڭ سىرىشك كىسرەتىدىن،
قاچان ياغىندا قىلىپدۇر كىشى بۇلۇتنى پەناھ.

كۆڭۈلدە بولسە دەۋامەتكى زىكرى فىكرى ئىتىڭ،
كى جاننى قىلدى فەرەھ ئانچە خوبلۇق سىفەتىڭ،
ھەبىب يادىغە، ئەي كىم، ئىكى جەھاننى ساتىڭ،
چۇ كىردى غەيرى خەيالى كۆڭۈلگە تۈشتى خەتىڭ،
كى سەبزە خۇش كۇكەرۇردەشت② ئارا چۇ بولسە گىياھ.

ئەدەم مەنازىلى راھىدا ئانچە رەنجۇ تەئەب،
نې ئاندا مىھرى سەماۋۇ نې ماھ، نې كەۋكەب،
بېرۇركى ئىشق ئېلىگە ئىشق دەرد بىرلە ئەدەب،
فەنا يولىدىن ئەگەر يانسا راھرەۋ نې ئەجەب،
كى يول مەخۇفدۇرۇر، ئاندا يوقدۇرۇر ھەمراھ.

چۇ ئىشق بەزمىدە زاھىد سۇرۇدى يوق، ئەي شەيخ،
كى ھەجر ئوتى يېمەگەن ئاھ دۇدى يوق، ئەي شەيخ،

① بۇ مىسرادىكى «ھالىڭ» دېگەن سۆز قولىمىزدىكى «چاھار دىۋان» نىڭ قول يازمىلىرىدا «ئىشقىڭ» دەپ يېزىلغان.

② بۇ مىسرادىكى «دەشت» دېگەن سۆز «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا «ئوت» دەپ ئېلىنغان.

كى غەيرىلەرگە، نىزارى، سۇجۇدى يوق، ئەي شەيخ،
ئەۋائى ئەر دىدى جۇر، ھەق ۋۇجۇدى يوق، ئەي شەيخ،
نې يازغۇرۇرسەن ئانى لائىلاھە ئىللەللاھ.

دېدىكى زۇھد ئېلى: كەل ئەمدى خانەقاھىمغە*،
كى تەرك ئەيلە ھەۋانى كىرىپ فەناھىمغە،
دېدىمكى: باقغىل زاھىد ئۇزار كاھىمغە،
مەنى گەداي قاچان يەتسەم ئېرسە شاھىمغە،
باشىمنى① يەردە قويۇپ، شۇكرى دەي ئىلاھىمغە.

ۋىسالى بەزمىگە دىلبەر مېنى قاچان قولغاي،
بۇ ئارزۇ بىلە ھەر دەمكى جامى غەم تولغاي،
بۇ مۇددەئادا بەھارىم شۇكۇفەسى سولغاي،
كۆرۈشمەكىمغە ئەگەر بولسە مۇلتەفىت بولغاي،
ۋىسالى تۇبىھۇ جەننەت بىلە كەماھىمغە②.

گۇناھدۇركى بىرەۋ غافىل ئولسە دىلبەردىن،
نەسىب بولماغۇسدۇر ۋىسال ساغەردىن،
نې جۇرم ئىددىكى ماڭا رەنج يەتتى مېھتەردىن،
گۇنەھ يىراغلىغىم ئېردى بۇ لۇتفى مەزھەردىن،
ئىنايەت ئەيلەگىلۇ باقماغىل گۇناھىمغە.

ئانىڭ خەيالى كۆڭۈل تەختى ئۈزرە شاھىمدۇر،
كى ھەجر شامى باشىمدا، غەمى سىپاھىمدۇر،
چۇ ھەجر ئۇتىدا كۆيدۈمكى ئۆز گۇناھىمدۇر،
دېدى سەفەردە سۇئۇن بىرلە بارنگاھىمدۇر،
كىشكى باقتى فەلەك بىرلە دۇدى ئاھىمغە③.

كۆڭۈلگە ھەر زەمان ئول يارىدىن خەبەر تۇشكەي،
تەھەررۇك ئەيلەگۈسى ئول زەمان ئەسەر تۇشكەي،

---

* 2 – دىۋان – «نەۋادىرۇش – شەباب» دىن. «ھ» (ە) ھەرپى تەركىبىدىكى 24 – غەزەل.

① «باشىمنى» دېگەن بۇ سۆز «چاھار دىۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىسىدا «يۈزۈمنى» دەپ ئېلىنغان.

① «كەماھىمغە» دېگەن بۇ سۆز «نىزارى كۇللىياتى» دا سەۋەنلىكتىن «گۇناھىمغە» دەپ يېزىلىپ قالغان. «چاھار دىۋان» نۇسخىلىرىغا ئاساسەن تۈزىتىپ ئېلىندى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئۇلۇسغە ئىشقىم ئوتىدىنكى ئەل ـ ھەرەر تۇشكەي،
بۇزۇلدى كۆزۇ كۆڭۈلدىن ئىشىم مەگەر تۇشكەي،
بىر ئەھلى دىل كۆزى بۇ ھالەتى تەباھىمغە.

مۇراد ئۇشبۇدۇرۇر يار يادىدا ئۆلسەم،
كى ئۆلگىچە داغى ئول ھەجر ئوتىدا كۆيسەم،
تەخەييۇل [ئىلە]، نىزارى، نىگارنى سۆيسەم،
نەۋائىيا، يەنە گەر يار يۈزىنى كۆرسەم،
مۇتىئۇ قۇل بۇلايىن بەخت نىكخاھىمغە.

لا (لام ئەلف) ھەرپى
چۇ ئول يار گەشتى چەمەن بولدىلا،
كى ئىشق ئەھلىغە ئەنجۇمەن بولدىلا،
ئانىڭ كويى بىزگە ۋەتەن بولدىلا،
نىگارىمغە بىدادفەن بولدىلا،*
دىلارا دېدىم، دىلشىكەن بولدىلا.

كۆڭۈل تىنمادى ئىشق ئازارىدىن،
مەلالەت يىتىپ بىۋەفا يارىدىن،
سالىپ غۇلغۇلە قەددى رەفتارىدىن،
چىقاردى چۇ خەت ھۇسنى گۇلزارىدىن،
ماڭا قىسمى بارچە تىكەن بولدىلا.

تولۇپ ئىشق پەيكانىدىن كۆكرەكىم،
كى ھىجراندا ھەددىن ئاشىپ ئەمگەكىم،
ئۇزۇلدى نېتەي جۇزۇ لايەنفەكىم،
يۈزى لالەسى ھەجرىدىن كۆڭلەكىم،
سىرىشك ئىچرە قانلىغ كەفەن بولدىلا.

ماڭا بولدى ھەر شام ماتەم تۈنى،
كۆزۈم بولدى غۇربەتتە شەبنەم تۈنى،

* 4 ـ دىۋان ـ «فەۋايىدۇل ـ كىبەر» دىن. «لا» ھەرپى تەرگىبىدىكى 1 ـ غەزەل.

① نەۋائىينىڭ بۇ بېيىتىدىن كېيىنكى «بەھا تۆكەنلەرنىم ئولمىش ۋىسال ئۈچۈن ھەيـ ھات، كىشى بۇ تۇھفەنى ساتقايمۇ ئول دۇراھىمغە» دېگەن بەشىنچى بېيىتىغا مۇخەممەس يېزىلماي قالغان.

تونۇم بولمادي جىنس ئادەم تۇنى،
ياشىم ئەنجۇمىن ساچمبان غەم تۇنى،
يۇزى شەمئى ھەر ئەنجۇمەن بولدىلا.

ماڭا تۇتتى دەۋران بەسى جامى زەھر،
ۋەفانى ئۇنۇتتى داغى قىلدى قەھر،
كۆزۈم يولدىن ئەشكىنى قىلدى نەھر،
خەدەڭگىكى ھەركىمگە ئاتتى سىپەھر،
نىشانى بىزىك جانۇ-تەن بولدىلا.

ماڭا ئەيشنى قىلدى دەۋران ھەرام،
چۇكىم ئەسكى ۋەيزانە بولدى مەقام،
كى غەمدىن ماڭا تولدۇرۇپ تۇتتى جام،
فەلەكنىڭ يېڭى ئەملەرىگە مۇدام①،
بىزىك ئەسكى بەيتۇل-ھەزەن بولدىلا.

ۋەفا شەخسىدىن چەرخ ئايرىلماغۇك،
داغى رەنجۇ مېھنەت ئارا سالماغۇك،
نىزارىنى ھىجراندا ئازغۇرماغۇك،
ۋەفا ۋەئدە قىلدى، دېدىم: قىلماغۇك،
نەۋائى ھەۋل مەن دېگەن بولدىلا.

ى (يا) ھەرپى

چەرخدىن يەتكەچ ئەلەم بىردەم ئەمەسمەن خۇررەمى،
نې ئۇچۇنكىم يەتمەدى كۇلبەمگە ئانىڭ مەقدەمى،
سەبزەۋار ئەتتى كۆڭۇل مىزبانىنى كۆزنىڭ نەمى،
تاپمادىم ئەھلى زەمان ئىچرە، بىر ئاشناق ھەمدەمى،*
كىم زەمان ئاسىمىدىن بىر-بىرگە ئاي تۇشساق غەمى،

غەم تۇنىدە ئول كىشى ئۇيقۇ ئورنىدە زەرداب ئىچەر،
كىم سۇرۇرى ئەيش ئۇچۇن غەم جامىدا قۇللاب ئىچەر،

① «مۇدام» دېگەن بۇ سۆز «چاھارديۋان» نىڭ قولىمىزدىكى قول يازما نۇسخىلىرىدا «تەمام» دەپ ئېلىنغان.

*1- ديۋان — «غەرايىبۇس-سىغەر» دىن. «ى» ھەرپى تەركىبىدىكى 2-غەزەل.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سۇبھى ۋەھدەت پىرىدىن ئولكىم مەيى نايابۇ ئىچەر،
كىمكى دەۋران ساغەرىدىن دەم-بەدەم خۇناب ئىچەر،
كىم يوق ئەر ھەردەم غەمىن ئىستەرگە ئايتۇر ھەمدەمى.

ئىشق ئارا گۇم بولدى كۆڭلۈم رەھم قىل، يارەب، ئاڭا،
كىم سىپاھىدىن يېتىپ ئاراجلىق ھەر شەب ئاڭا،
ئەيلەدى مەھبۇس ۋىسالى مۇژدەسىنى دەپ ئاڭا،
چەرخ ئۇ ۋكىنلىك ھەلقەسىدۇر لېك ھەر كەۋكەب ئاڭا،
قەتل ئۇچۇن ئاستىدا باردۇر زەھرى پىنھان خاتەمى.

چىقماغىل، ئەيكىم، ۋەتەندىن تاشقارى يولدىن تايىپ،
سەئىيى قىلماڭ بىۋەفا دۇنيا ئۇچۇن ئانچە كايىپ،
تەئنە ئەيلەر سىزگە ھەر تۇن سۇبھى شاھى ئىرجايىپ،
يوق فەراغەت دەھر ئاراكىم شام ساچىنى يايىپ،
ياغدۇرۇپ ئەشكىمن تۇتار ھالىڭغە ھەر تۇن ماتەمى.

تۇتمادى ئەھلى فەنا ئالەمى جاۋدان مەقام،
ئەيلەدى بەش كۇن تۇرۇپ ئول جايى ئەسلىگە خىرام،
راھەتى دۇنيانى قىلدى ئىشق ئېلى ئۆزگە ھەرام،
گەر بۇدۇر ئالەم كىشىگە مۇمكىن ئىبرەمەس ئاندا گام،
ھەق مەگەركىم گام ئۇچۇن باشدىن ياراتقاي ئالەمى.

چۇن ئەلايىقدىن كېچىپ ئۆزنى قىلىڭ تەجرىدكىم،
بولسە خاس ئولغاي ھەرەم ۋەسلى ئارا تەفرىدكىم،
كىم تۇتۇپدۇر دەھر ئەھلىدىن ۋەفا ئۇمىدكىم،
يوق ۋەفا جىنس بەنى ئادەمدە بول نەۋمىدكىم،
سەن ۋەفا كۆرمەك ئۇچۇن خەلق ئولغۇسى يوق ئادەمى.

بى ۋەفا يارىم تەرەھھۇم قىلغاي ئىبردى كاشكى،
بەزم ۋەسلىگە مېنى چۇن قولغاي ئىبردى كاشكى،
مەي بىلە جامى ئۇمىدىم تولغاي ئىبردى كاشكى،
نۇكتە نازىك بولدى، ئەسرۇ بولغاي ئىبردى كاشكى،
شىممەئى ئول رەمزىدىن زاھىر بولۇرغە مەھرەمى.

بادەئى ۋەھدەتىدىن ئايرۇ شەخسنى ئادەم دېمە،
دەيرى پىرى يادىدا بول، بۇ جەھاندىن غەم يېمە،

ئىشق ئەھلى سىلكىنى تاپماقغە قىلغىل زەمزەمە،
دەرد زەخم ئولمىش ئىچۇ تاشنىم، قەدەھ قوي ئاغزدىمە،
ساقىيا، كۆكسۈمگە لايىقدىن داغى ياق مەرھەمى.

بۇ جەھاننىڭ ئەيشى بىر داغۇ ئەلەمگە ئەرزىمەس،
بى ۋەفا ئالەم ئۆپسن ئەھلى فەنا مەنزىل دېمەس،
كىم نىزارى ھالىغە، ئەي يار، [قىل] فەر يادرەس،
دەۋر ئارا سۇھبەت بۇ يەڭلىغدۇر، نەۋائى، تاڭ ئەمەس،
نالەۋۇ فەرياد بىرلە گەر تۆزەر زىرۇ بەمى.

ب ھەرپى

كۆرۈندى مەھۋەشى مەستانەئى نۇشى شىھاب ئەيلەب،
تەمەنشا ئەيلەرەم مېھمانلىغىن باغرىم كەباب ئەيلەب،
داغى شىرىن سۆزى بىرلە ھەسىپ ئاسا خىتاب ئەيلەب،
تۈن ئاقشام كەلدى كۆلبەم سارى ئول گۈلرۇخ شىتاب ئەيلەب، *
خىرامى سۈرئەتىدىن گۈل ئۈزە خۇيىدىن گۈلاب ئەيلەب.

يايىپ ئاۋۇسدەك ئەگنىگە زۇلفى سۈنبۈلى ئەنبەر،
ئېرۇر جان بەخش لەئلى ئابىھەيۋان شەربەتى كەۋسەر،
نىگاھى ھەر قىيا باقمىشدا بولمىش بىر ئىتىك نەشتەر،
قىلىپ مژگانى سەبرەۋلەر كەبى جان قەستىغە خەنجەر،
بىلىگە زۇلفى ئەنبەر تارىدىن مۇشكىن تەناب ئەيلەب.

سەباھەت ھەم مەلاھەت ھەم لەتافەتدە بولۇپ گۈلشەن،
باش ئۆزرە تاج گۈلگۈندۇر لىباسى ـ كۆڭلەكى سەۋسەن،
كىيىپ ئۇششاقنى قەتل ئەيلەمەككە گويىيا جەۋشەن،
قۇياشدەك چېھرە بىرلە تىيرە كۆلبەم ئەيلەگەچ رەۋشەن،
ماڭا تىترەتمە تۇشتى زەررە يەڭلىغ ئىزتىراب ئەيلەب.

نەچە نازۇ كەرەشمە ھەم تەلەتتۇف شۇۋەسى ئېردى،
تەھەممۇل شەئنە ئاندىغ دىلرەبالىغ بىر بىر ئۆتكۈردى،
ھەم ئىستىغنا تەرىقىن ھەم كەرەم رەسمىنى پۈتكەردى،

* 4 ـ دىۋان ـ «فەۋايىدۇل ـ كىبەر» دىن. «ب» ھەرپى تەركىبىدىكى 21 ـ غەزەل. بۇ غەزەل ئەسلى ھەرپ تەرتىپى بويىچە «ب» ھەرپى تەركىبىدە بولۇپ «نىزارى كۇللىياتى» دا ئەڭ ئاخىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان، بىز شۇ تەرتىپ بويىچە ئالدۇق.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كۆلۈپ ئولتۇردىيۇ ئىلكىم چېكىپ ياندا يەر بەردى،
تەكەللۇم باشلادى ھەر لەفزىدىن دۇررۇ خۇشاب ئەيلەب.

كى ئەي مەھجۇر ۋەسلىم بەس قاتىغدۇر ساڭا جانۇ تەن،
سەمەندەردەك فىراق ئۇتىدا دايىم ئەيلەمەك مەسكەن،
غەنىمەت تۇت بۇدەمنى، تىيرە كۆزنى قىلغاسەن رەۋشەن،
كى ئەي زارى بەلاكەش ئاشىقىم، مەلسىز نېچۇكدۇرسەن،
مەن ئولدۇم لالۇ سۆز ئايتالمادىم مەيلى جەۋاب ئەيلەب.

كى ئەي بىچارە، سۆزلەر ۋەقتىدە [كىم] ئۆزنى خۇش ئەتتىڭ،
قىلىپ تەركى ئەدەب بى ۋەجھ ئەفغانۇ خۇرۇش ئەتتىڭ،
بۇ نې ھالىدۇر ئانى مۇژدەئى غەيبى سۇرۇش ئەتتىڭ،
كى ئەي مەجنۇن، پەرى كۆردوڭ مەگەركى تەركى ھۇش ئەتتىڭ،
تەكەللۇم قىل بۇساغەرنى ئىچىپ دەفئ ھىجاب ئەيلەب.

كەمالى مەرھەمەتتىن مەينى ئول شىرىنلىقا قۇيدى،
ئەمەس مەي دەردمەند خەستىغە ئابى بەقا قۇيدى،
نې ساقى ئىلكىدىن مەيكىم بارى نۇرى سەفا قۇيدى،
چىقاردى شىشەئى مەي داغى بىر ساغەر تولا قۇيدى،
ئىچىپ تۇتتى ماڭا يۇز نەۋئ نازئاسا ئىتاب ئەيلەب.

كۆتەرگەچ نەشئەئى بادە نىقابى ئەقلىنى يۇزدىن،
تەھەييۇر لالۇ لەكنەت ئەيلەگەندىن تىل قالىپ سۆزدىن،
داغى بىھال ئولۇپ بىسمىل كەبى كۆرمەك كېتىپ كۆزدىن،
ئىچىپ، فەرياد ئىتىپ تۇشتۇم ئاياغمغە، بارىپ ئۆزدىن،
مېنى يوق بادەكىم لۇتفى ئانىڭ مەستۇ خەراب ئەيلەب.

ھۇزۇرى ۋەسلى ھۇللە بىستەرى بولغان قارا تۇفراغ،
بىھىشت ئاسا بولۇر ئەيشۇ فەراغەت بىرلە [كىم ئول] تاغ،
شەبىستان ئىچرە ئۇيقۇ فىل ـ ھەقىقە بولغۇسى ئويغاغ،
ئانىكىم ئىلتكەي ۋەسل ئۇيقۇسى ئىشرەت تۇنى مۇنداغ،
غەۋائىدەك يېتەر تا سۇبھى مەھشەر تەرك خاب ئەيلەب.